

DPN 5849

Title : लघु कौमुदि LASHU KAUMUDI

Run. No. 6540

Cat. No.

Micro. No.

Subject व्याकरण Grammar

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 20.8 x 11.3

Folios 47

Lines (in a page) 9

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

End folio missing. लघु कौमुदि धर्म मंगाः /

Author / translator

Scribe / donor मानदास / सुगतदास

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

मानदास / सुगतदास

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / one side yellow

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

मानदास सुगत दासया संकलनं
बाशा सफू-कुबियात उपहार !

लज्जासनास्थितिजागरणविक्षयभयत्रिवितमरणशयनकिडाहचिदीश्वर्यपातुगणतंमदर्मकमाहु ॥१॥
धातुपातयापात्रयःकर्तृफलाभयंकर्मः॥आत्मधारणानुकुलोव्यापारस्ता

२५ वंदमिस्वच्छंदोमात्रंछंदोमात्रेणोचरः

ति
ल.कौ
१

फलसमानाधि
करणव्यापारता
वकत्वेभकर्मक
त्वं फलव्यधिक
रणव्यापारवान
कत्वसकर्मकत्वं

श्रीगणेशायनमः तत्रादौदशलकारप्रदर्शने लट् लिट् लृट् लृट् लोट् लोट् लङ् लिङ् लु
ङ् लृङ् एषुपंचमोलकारः स्फंदोमात्रोच्चारः लः कर्मणिचभावेचाकर्मकेभ्यः लोकार्ः सकर्मके
भ्यः कर्मणिकर्तरिचस्युरकर्मकेभ्योभावेकर्तरिच वर्तमानक्रियावृत्तेधातोलट् स्यात् अट् वितौ उच्चारणसा
मर्थ्यान्लस्येत्वं भूसत्ताया कर्तृविवक्षाया भूलक्षितेस्थिते तिपतसभः सिपथेसंमिपवसमस ताताप्रथासा
थांभ्वमिडुहिमहिङ् एतेषुष्टादशलादेशाः स्यु लः परस्मैपदं लादेशाः परस्मैपदसंज्ञाः स्युः तडानावात्म
नेपदं तङ् प्रत्याहारः शानचकानचौचैत्संज्ञास्यु पूर्वसंज्ञापवादः अनुयातङित् आत्मनेपदं अनुयातेनउप
देशेयोडितदतासधातोर्लस्यस्थाने आत्मनेपदं स्यात् स्वरितजितः कविभिषयेक्रियाफले स्वरितेतो जि
तश्चधातोरात्मनेपदं स्यात् कर्तृगामिनिक्रियाफले शेषात्कर्तरिपरस्मैपदं आत्मनेपदनिमित्तहेनाद्धतोः
कर्तरिपरस्मैपदं स्यात् तिङ् लिङ् लिङ् लिङ् प्रथममध्यमोत्तमा तिङ् उभयोः पदयोः स्युस्विकाक्रमोदेतत्संज्ञास्यु

आत्मदास सुगत दासिया तंकलव
आशा सकृ-कृषियात उपहार

तत्त्विकवचनविषय

राम
१

सार्वधातुकेकिकेशवः संगनाः जन आदितिवक्तृवेसिद्धेदर्थग्रहणादौधैवपस्यात् अममस्यापिप्रक्षारव्यानयोरितिपूतोमाभूतइत्येतदर्थम् अपाक्षी
तेदनेदेवदत्तननुपवाभिथोः॥६

३५ मध्यमोत्तमयोरविषयेप्रथमः स्यात्

दिवचनबहुवचनान्येकशः॥लब्धप्रथमादिसंज्ञानितिङः स्त्रीणीत्रीणिप्रत्येकमेकवचनादिसंज्ञानिस्यु
युष्मद्युपपदेसमानाधिकरणस्थानित्यपिमध्यमः॥ तिङ् वाच्यकारकवाचिनिगुष्मद्युपयुज्यमानेप्रयुज्य
मानेचमध्यमः॥ अथबुनमः॥ तथाभूतेऽस्मद्युतमः॥ शेषेप्रथमः॥ भूतिइतिजातेः॥ तिङ् शित्ताद्धातुकं
म॥ तिङ् शितश्चधात्वधिकारोन्नाएतत्संज्ञास्युः॥ कर्तरिगुणः॥ कर्त्रर्थेसार्वधातुकेऽपिधातोः शप॥ सार्वधातुका
र्द्धधातुकयोः॥ अनुयोः परयोरिगन्ताङ् स्यगुणः॥ अवादेशः॥ भवति॥ भवतः॥ इतोऽनः॥ प्रत्ययावयवंस्य द्वास्या
न्नादेशः॥ अतोऽगुणो॥ भवन्ति॥ भवसि॥ भवथः॥ भवथ॥ अतोऽदिर्द्योयमि॥ अतोऽङ् स्यरीर्द्योयमादौ सार्वधा
तुके॥ भवामि॥ भवामः॥ भवामः॥ सभति॥ तौभतः॥ तेभवन्ति॥ त्वंभवसि॥ युवांभवथः॥ युयंभवथ॥ अहंभवामि
॥ आवांभवामः॥ वयंभवामः॥ परोक्षे लिट्॥ भूतानघतनपरोक्षार्थवत्तेर्धातोर्लिट् स्यात्॥ लस्यति
वादयः॥ परस्मैपदनां गाल तुसु स्थलथुस न लमाः॥ लिट्स्तिवादीनां गालादयस्युः॥ भूश्चइति

गाल | अनुस | उस् | थन् | मधुस | अ | गाल | व | म

व ३ व ३

अतितायारनेप्रशार्दनागानियाः पूर्णैर्नमहितोदिवसोऽद्यतनस्तद्यतिरिक्तोऽनद्यतनश्च

च

ति

॥ ल० कौ॥

॥ २॥

स्थिते भूवो वुगलुड लिङोः॥ अचि॥ लिटि धातोरनभ्यासस्य॥ लिटि परे अनभ्यासधो वयवस्यैका
चोमथमस्येक्षित आदि भूताद्वच उपरस्य द्वितियस्य॥ भूव भूव भुवति स्थिते॥ पूर्वोऽभ्यासः॥ भुवये
दो तयोः॥ हलादिशेषः॥ भुभ्यासस्यादिर्हल शिष्यते भुनेहलोलुप्यते॥ द्रुष्यः॥ भुभ्यासस्याचः॥ भ
वतेरः॥ भवतेरभ्यासस्योकारस्यो भुः स्यालिटिः॥ भुभ्यासेचर्चे॥ भुभ्यासेहलोलुचरः स्युर्जगत्क्षुक्रालां
जशः स्वयांचा इति विवेकवभव॥ वभूवतुः॥ वभूवु॥ लिट्च॥ लिङादेर्धातुस्तुङादेर्धातुकसंज्ञः॥ भूव
धातुकस्येङुलादेः॥ वभूविष्य॥ वभूवथु॥ वभूवु॥ वभूव॥ वभूविष्य॥ वभूविमः॥ भुनद्यतनेलुट्॥ भवि
स्यत्यनद्यतनेऽथ धातोलुट्॥ स्यतासि लुटुतो॥ धातोरितौ स्तोलुलुतोः परतोः॥ सवाचपवादः॥ लुट् इति
लुड लुङ्गद्वयं॥ आर्धधातुकं शेषः॥ तिङ् शिङ्गोऽन्यो धातोरिति विहितप्रत्ययहेतुसंज्ञाः स्युर्भूव
ट्॥ लोट्ः प्रथमस्य डारौरसः॥ डित्वसामर्थ्याद्भस्यापि टेलोपः॥ भविता॥ तासस्यो लोपः॥ लोटोपु
टो

सादे

॥ राम॥

॥ २॥

संज्ञा २

त्ययेरिच॥ एदौ प्रत्ययेतथा॥ भवितारौ॥ भविताः॥ भवितासि॥ भवितास्य॥ भवितास्य॥ भवितास्मि॥ भ
वितास्य॥ भवितास्म॥ लट् शेषेच॥ भविष्यदर्शधातोर्लृट् क्रियार्थायां क्रियायां सत्त्वात् स्यः॥ लृट्॥
भविष्यति॥ भविष्यतः॥ भविष्यन्ति॥ भविष्यसि॥ भविष्यथः॥ भविष्यथः॥ भविष्यामि॥ भविष्यावः॥
भविष्यामः॥ लोट्च॥ विष्ठाद्यर्थेषु धातोर्लृट्॥ आशिषिलिट् लोटौ॥ एह॥ लोट् इकारस्य उ भवतु॥ तु
होस्तान्तागिष्यत्यतस्मात्॥ आशिषितुहोस्तान्तागिष्यत्यतस्मात्॥ परत्वात् सर्वदेशः॥ भवितोत्॥ लोटोलुट् व
त्॥ लोटस्तमादयस्स लोपश्च तस्य स्थमिया नान्ननामः॥ डित् अतर्त्ता नामादयः॥ भवताम्॥ भव
न्॥ सद्यपिच॥ लोट्ः सद्यः सोऽपिच॥ अतोहे॥ लक्॥ भवभवतात्॥ भवतम्॥ भवत॥ मेनि॥ लोट्ः॥ आ
उत्तमस्यपिच॥ लोट् इतमस्याट्पिच॥ द्विभ्योरुत्तमस्य च इत्वे चारणसामर्थ्यात्॥ भवानि॥ ते प्राधातोः ते
गत्युपसर्गसंज्ञका धातोश्चागेव प्रयोक्तव्या॥ अनिलोट्॥ उपसर्गस्थानि मितात्परस्य लोडादेस्तस्यानी

तिनस्य स्यात् ॥ प्रभवाणि दुस्वत्वात् योरूपसर्गित्वप्रतिषेधोक्त्या ॥ दुस्स्थितिः ॥ दुर्भवाणि ॥ अन्तश्च
 स्यात् ॥ किं विधिनत्वे सुपसर्गित्ववाच्यम् ॥ अन्तर्भवाणि नित्यं कृतः ॥ सकारान्नस्य कृतमस्य नित्यं लोपः
 ॥ अलो न्यस्येति सलोपः ॥ भवाम् ॥ भवाम ॥ अन्तर्गतने लङ् ॥ अन्तर्गतनभूतार्थे धातोर्लङ् ॥ लुङ् ल
 ॥ लुङ् लुङ् श्वङ् धातुः ॥ एषङ् स्यात् ॥ इतश्च ॥ कितोलस्य परस्मैपदमिकारान्नयतस्य लोपः ॥ अभवत् ॥ अभवताम्
 अभवत् अभवत् ॥ अभवाव ॥ अभवाम ॥ विधिनित्यमत्राणामन्तर्गतस्य अर्थने सुलङ् ॥ एषर्थे धातोर्लङ्
 ॥ यासुट्यस्य परस्मैपदमिकारान्नयतस्य लोपः ॥ लिङ् ॥ परस्मैपदानां यासुडागमोऽङ् ॥ लिङ् ॥ सलोपो न न्यस्य ॥ सार्धधा
 तुकलिटोऽनन्यस्य सस्य लोपः ॥ इति पाठे ॥ अतोयेयः ॥ अतपरस्य सार्धधातुकावयवस्य यासुट्यस्य अङ्गुणाः
 लोपो योर्वलि ॥ भवेत् ॥ भवेताम् ॥ डेर्जुस ॥ लिङ् ॥ भवेयुः ॥ भवे ॥ भवेतम् ॥ भवेत् ॥ भवेयम् ॥ भवेव ॥ भवेम ॥ लि
 डाशिषि ॥ अशिषिलिङ् लिङ्गार्धधातुकसंज्ञस्यात् ॥ कियद्शिषि ॥ अशिषिलिटो यासुत्कित् ॥ लोपसंज्ञा

राम ॥
 ३ ॥

४ धी ५

धोरितिसलोपः ॥ किङ् तिच ॥ गित्किङ्ति निमित्तेऽलक्षणे गुणावधिर्नस्त ॥ भूयात् ॥ भूयाताम् ॥ भूयासुः
 भूयाः ॥ भूयासाम् ॥ भूयास्त ॥ भूयासम् ॥ भूयास्व ॥ भूयास्म ॥ लुङ् ॥ भूतार्थे धातोर्लुङ् स्यात् ॥ माङि लुङ् ॥
 सर्वलकारयवादः ॥ स्मोतरे लुङ् च ॥ स्मोतरे लुङ् स्यात् चाल्लुङ् ॥ लिङ् ॥ श्वाद्ययवादः ॥ स्मिच ॥ इचो
 वितौ ॥ गतिस्थाधुषाभूयस्मिचः परस्मैपदे युः ॥ लुक् ॥ गायविहेरणदेसपिवति गृहेते ॥ भूयासुः ॥ भूया
 एतयोः सार्धधातुकैतिङ् गुणान् ॥ अमूत् ॥ अमूताम् ॥ अमूवन् ॥ अमूः ॥ अमूतम् ॥ अमूत ॥ अमूवम् ॥ अ
 मूव ॥ अमूम् ॥ नमाङ्गो ॥ अङ्गोर्नस्तः ॥ माभवान्भूत् ॥ मास्मभवत् ॥ मास्मभूत् ॥ लिङ् ॥ निमित्ते लुङ् ॥ नि
 मितं तत्र भविष्यत्थे लङ् क्रियाया अन्ति स्यतौ गम्य यासु ॥ अभविष्यत् ॥ अभविष्यताम् ॥ अभविष्यन् ॥ अ
 भविष्य ॥ अभविष्यतम् ॥ अभविष्यन् ॥ अभविष्यम् ॥ अभविष्याव ॥ अभविष्याम ॥ लुङ् ॥ धि श्रौद्ध भविष्य
 त ॥ तयसु भिक्षमभविष्यत् ॥ इत्यादि ज्ञेयम् ॥ अतसातत्यागमने ॥ २ ॥ अतति ॥ अतयोदः ॥ अभ्यास

x नियानिपत्तौ ॥ हेतुहेतुमद्वादिलिङ् ॥ ३ ॥ माना ३

अगदीर न

नेदतुनेदुः-१२

इह वतिथलि पाठ

न ऐकहत् मध्ये नादेशादेर्लिटि ॥ लिङ्गनिमित्तादेशादिक न भवति ॥ यद्भूः न द वयव स्या संयुक्तं हल्स्य
स्थस्यात् ॥ एत्वमभ्यासलोपश्च कितिलिटि ॥ थलित्वसेटि ॥ या गुक्त्वात् ॥ नेदिथ ॥ नेदथुने
द ॥ ननाद ॥ ननद ॥ नेदिव ॥ नेदिम ॥ नदिता ॥ नदिष्यति ॥ नद्यतु ॥ अनद्यत् ॥ नयेत् ॥ नद्यात् ॥ अनादित
अनदित ॥ अनदीष्यत् ॥ दुनदिसर्वदौ ॥ ८ ॥ आदि जिञ्जिवः ॥ उपदेशधातोराद्यास्ते इतः स्युः ॥ इदितो नुमधा
तोः ॥ नन्दति ॥ ननन् ॥ नन्दिता ॥ नन्दिष्यति ॥ नन्दतु ॥ अनन्दत् ॥ नन्देत् ॥ नन्द्यात् ॥ अनन्दित ॥ अनन्दिष्य
ति ॥ ~~अनन्दिष्यत्~~ ॥ अर्चय जया ॥ ९ ॥ अर्चति ॥ तस्मान्न
उद्धिहलः सिद्धलोधातोर्दीर्घो भूतात्प्रत्ययान्तः ॥ आनर्च् ॥ आनर्च्चतुः ॥ अर्चितो ॥ अर्चिष्यति ॥ अर्चतु
अर्चेत् ॥ अर्चेत् ॥ आर्च्यात् ॥ आर्चिष्यत् ॥ ब्रजगतौ ॥ ब्रजति ॥ ब्रजाज ॥ ब्रजिता ॥ ब्रजिष्यति ॥ ब्र
जतु ॥ अब्रजत् ॥ ब्रजेत् ॥ ब्रज्यात् ॥ वृद्धवृजहल न स्याच्च ॥ एषामचो वृद्धिस्त्रिणिपरैरे पदे षु ॥ अ

॥ राम ॥
॥ पू ॥

४५ मन्त्राचूकाम्यचूकद्वययोथाचारकिशिचयडौतथा

यगागदयङ्शिङ्चेति द्वादशाभीसनादयः ॥ १ ॥

अब्रजितः ॥ अब्रजीभ्यत्कवेववावर्णयोः ॥ करति ॥ चकार ॥ कटिता ॥ कटिष्यति ॥ करतु ॥ अकटत् ॥ क
टात् ॥ कटेत् ॥ ह्यनक्षराश्चसुजा गणि श्येदिताम् ॥ ह्रमया नस्यक्षराणादेऽपि नस्य श्यतेरेदितश्च
वर्धनेऽदौलिटि ॥ अकटत् ॥ अकटिष्यत् ॥ गुपूक्षणे ॥ गुपूधुपविच्छि पणिपनिभ्य आयः ॥ स्वा
ये ॥ सना घना धातवः ॥ सनादयः कर्मेणि उन्ताः प्रत्यया अनेयेसानेधातु संज्ञाकाः ॥ धातुत्वात्
डादयः ॥ गोपायति ॥ आयादय आर्धधातुकेवा ॥ आर्धधातुकविवक्षाया मीयादयोवास्तुः ॥ कास्य
नेकाच आस्यकृत् ॥ लिटि ॥ आसकातोऽस विधाना नस्यनेत्वम् ॥ अतो लोपः ॥ आर्धधातुको प
दो यददन्त्या तोलोपः ॥ आर्धधातुके ॥ आमः ॥ आमपास्यलुक् ॥ कञ् चानुप्रयुज्यते लिटि ॥ आ
मना लिपराः कभ्यस्तयोऽनुप्रयुज्यते तेषां निवादि ॥ अभ्यासः अवरणी स्यात् ॥ वरिः ॥ गोपाया
श्चकार ॥ दित्वात्प्राप्ता घणि प्राप्ते ॥ चि वच्चेनेऽचि ॥ दित्वनिमित्तेऽप्यचि अच ओदेशेन दित्वे क

२ × ७२७१४६६।

॥ राम ॥
॥ ६ ॥

गुण्यत
यि

स५५

उपदेशः स्वतः ॥ उपदेशः कावतस्तौ नित्यानिदृतत ॥ पात्यथलणनस्यात् ॥ अतोभावाजस्य ॥ तासोनि
 त्यानिदृज्जनादेवथलोनेऽभावाजस्यभते ॥ तेनयन्यस्यादेव अथसंज्ञसंग्रहः ॥ अजनाऽकारवा
 यस्त्यास्येनिदृथलिवेडयम् ॥ अयनैर्नित्यानिदृ काघन्यालिटिसेडवेद ॥ चिक्षयिथ ॥ चिक्षेथ ॥
 चिक्षयथुः ॥ चिक्षय ॥ चिक्षाय ॥ चिक्षयिब ॥ चिक्षयिम ॥ क्षेता ॥ क्षेयति ॥ क्षयतु ॥ अक्षयत ॥ क्षयेत ॥
 अकृत्सार्धधातुकयोर्दीर्घः ॥ अजनाङ्गस्यदीर्घायादौपत्ययेनतुकासाब्धिधातुकयोः ॥ क्षीयात् ॥ सिचिदक्षि
 ष्पास्मैपदेषु ॥ इगनाङ्गस्यरक्षिस्वात्पास्मैपदेतिचिमुक्षेक्षित ॥ अक्षेक्षत ॥ तपस्यन्ताये ॥ तपति ॥ तपाप ॥ त
 पतुः ॥ तेषु ॥ तेषिथ ॥ ततप्य ॥ तपा ॥ तप्यति ॥ तपतु ॥ अतपत् ॥ तपेत् ॥ तप्यात् ॥ अतापीत् ॥ अतपीत् ॥
 क्रमुयादविक्षेवे ॥ वाभाशुलाशुभ्रमुक्रममुत्रतिउदिलषः ॥ एभ्यः शून्वाकर्त्तृर्थेसाब्धिधातुकेयोपे
 क्षेपोप ॥ क्रमःपास्मैपदेषु ॥ क्रमोर्दीर्घः ॥ पास्मैपदे क्तिचिं क्राम्यति ॥ क्रामति ॥ चक्राम ॥ क्रमिता ॥ क्र

ध्यत
 राम
 ७

मिष्यति ॥ क्राम्यतु ॥ क्रामतु ॥ अक्राम्यथु क्रामत ॥ अक्राम्येत् ॥ क्राम्येत् ॥ क्राम्यात् ॥ अक्रामीत् ॥ अक्रामिष्य
 त ॥ पापाने ॥ पाप्राध्यात्थाम्रादाण्डूपर्तिदसयमिवलि म्प्रधम ॥ तिष्यमनयछप रूप च्छेचौशि यसी
 दाः ॥ पाधिनामिवाद्यस्युरित्संज्ञकसादौपयतेयेपिवादेऽनन्तसेननगुणाः ॥ पिबति ॥ पिबत ॥ पिबेत् ॥ पिबेत् ॥
 यपौ ॥ आतोलोपशदि च ॥ अजाघोर्धधातुकयोर्किङ्किटिः ॥ गायोरातोलोपः ॥ पयतु ॥ पयुः ॥ पयिथ ॥ पयाथ ॥ प
 यथुः ॥ पय ॥ यपौ ॥ पयिब ॥ पयिम ॥ पाता ॥ पात्यति ॥ पिबेत् ॥ अयिवत् ॥ पिबेत् ॥ एभिर्लिङि ॥ घुसंज्ञकानांमोस्यादौ
 नाञ्चएत्यस्यादाब्धिधातुकेदितिलिङि ॥ पिपात् ॥ ग्रास्येतिचिचोल्क ॥ अयात् ॥ अयातात् ॥ अयातः ॥ सिचलु
 कि ॥ अजनादेवशेजुत् ॥ उत्पयन्तात् ॥ अयन्तादकारादुसिपारूपमेकादेस्तस्यात् ॥ अयुः ॥ अयास्यत्
 ॥ अहर्षक्षमे ॥ गलायति ॥ अयेन उपदेशऽश्रुति ॥ उपदेशेऽजनास्यधातोरासन्नतुश्रुति ॥ ज
 ह्ले ॥ गलात् ॥ गलायति ॥ गलायतु ॥ अगलात् ॥ गलायेत् ॥ वान्येस्यसंयोगादेः ॥ घुमास्यादेरन्यस्यसं

गायजहातिस्य
 तिङ्

॥ राम ॥
॥ ८ ॥

अ

लं० कौ०

॥ ५ ॥

मेरिदूपासैपदेबु ॥ गमेसादे सार्द्धधातुकस्यदूपासैपदेबु ॥ गमिष्यति ॥ गहत्तु ॥ ग्राह
 त् ॥ गहेत् ॥ गम्यात् ॥ पुधादिद्युता छु दित ॥ यस्मैपदेबु ॥ अत्रिकर एण पूषादेद्युतादेह ॥
 दितश्चपरस्यहोरडः परसैपदेबु ॥ अगमत् ॥ अगमिष्यति ॥ इतिपरसैपदप्रक्रिया ॥
 एधवस्येदित आत्मनेपद्यदेरे ॥ दितो लस्यात्मनेपद्यनोटेरेत्वर ॥ एधते ॥ आतोडित ॥ अतप
 रस्यडितामातैर्ये ॥ एधेते एधने ॥ आसः से ॥ दितो लस्य ॥ एधसे ॥ एधेथे ॥ एधधे ॥ एधे ॥ एधाव
 हे ॥ एधामहे ॥ उजादेश्च गुरुमतो नहः ॥ उजादियो धातुह ॥ मानहृत्यन्यस्तन्युनलिति ॥ आन पु
 त्रयवत्कृतो नुपयोगस्य ॥ आन पुक्त्वा तु ल्यमुनुपपुज्यमात् ओष्यात् मनेपदस्य ॥ लि
 टस्तफयोरेहोरेच ॥ लिट्स्तफयोरेहोरेचौस्तः ॥ एधांचके ॥ एधांचक्रते ॥ एधांचक्रिरे ॥ एधांच
 क्रिषे ॥ एधांचक्राथे ॥ इण ॥ विधुंलुङ् लिथो धौगात् ॥ इणं तादंगात्परेवा धीधुंलुङ् लिथो ध
 कारणं स्यात् थासैस्यात्

॥ राम ॥

॥ ५ ॥

स्यठस्यात् ॥ एधांचकहे ॥ एधांचके ॥ एधांचक्रिवहे ॥ एधांचकमहे ॥ एधांचभूव ॥ एधामास ॥ एधि
 ता ॥ एधितारौ ॥ एधितारः ॥ एधितासे ॥ एधितासाथे ॥ एधिता धे ॥ धिच ॥ धादेपुत्येसलोपः ॥ इति
 तासलोपस्यहस्यात् ॥ एतियरे ॥ एधिताहे ॥ एधितास्वहे ॥ एधितास्महे ॥ एधिष्यते ॥ एधिष्ये ॥
 ते ॥ एधिष्यने ॥ एधिष्यसे ॥ एधिष्येथे ॥ एधिष्यचे ॥ एधिष्ये ॥ एधिष्यावहे ॥ एधिष्यामहे ॥ आ
 मेतः ॥ लोट एट् आम् ॥ एधताम् ॥ एधेतां ॥ एधनां ॥ सवाभ्यांवाभौ ॥ सवाभ्यांवास्यलोडेत् ॥ क्रमा
 वाभौस्तः ॥ एधस्व ॥ एधेथाम् ॥ एध्वं ॥ एतरे ॥ लोटुत्तस्य ॥ एधौ ॥ एधावहे ॥ एधामहे ॥ आटश्च
 एधत ॥ एधेताम् ॥ एधन ॥ एधथा ॥ एधेथं ॥ एधध्वम् ॥ एधे ॥ एधावहि ॥ एधामहि ॥ लिङः ॥
 सीयुट् ॥ लिङ् ॥ सलोप इति सलोपः ॥ एधेतः ॥ एधेयात् ॥ इत्यरन् ॥ लिङः ॥ एधे एन् ॥ एधे
 था ॥ एधेयाथां ॥ एधेध्वम् ॥ इटोट् ॥ लिङादेसस्य ॥ एधेय ॥ एधेवाहि ॥ एधेमाहि ॥ सुरति ॥

॥ राम ॥
॥ १० ॥

भ्या ल्पयते

ति

ल०को
॥११॥

त॥ चोतेत॥ घातिषीष्ट॥ घुटो लुडि॥ घुतादिभ्यो पास्मैपदं बालु॥ पुष्पादीत्यड॥ अघुतत॥ अघोतिष्ठ॥
घोतिष्ठ॥ अघोतिष्ठ्यत॥ एवमर्थितावर्ण॥ त्रिष्विदास्तेहने॥ त्रिष्विदास्तेहनमोचनया॥ मोहनयोरित्ये
के॥ त्रिष्विदास्तेके॥ स्त्वदी प्रावभिपितोच॥ घुटपरिचैवर्तने॥ शुभदिपौ॥ शुभसंचलने॥ राभतुभहि
साया॥ सुसुखं सुधंसु॥ अधपतने ध्वंसुगतौच॥ स्त्रसुविश्वासेद्यतु वर्तते॥ वर्तने॥ अट्टपक्षे प्रालिङ्ग
कित्वे गुणात्पुर्वविप्रतिषेधेन॥ ववते॥ वर्तिता॥ वट्टः सासने॥ वतादिभ्यः पंचभ्यो वापरस्मैपदं स्यु सनिच
नूवयुश्चतर्भ्य॥ वत॥ वध॥ शुध॥ स्पंदूभ्य॥ स्मोदेराद्धातुकस्तेरानतङानयोभावे॥ वर्त्तयति॥ वर्तिष्यते
वताम॥ अवर्तत॥ वर्तते॥ वर्तिषीष्ट॥ अस्तत॥ अवर्तिष्ठ॥ अस्त्यत॥ अवर्तिष्यत॥ दददने॥ ददते॥ न
शमददवादि गुणानाम्॥ ससेदेदेवकारोदे गुणसवेनविहितोयातस्यचैत्वभ्यासलोपोन॥ ददये द
दये॥ ददिता॥ ददिस्पते॥ ददताम॥ अददत॥ ददेत॥ ददिषीष्ट॥ अपददिष्यत॥ चपूषलज्जा॥

राम॥
॥११॥

संतापानि सर्थः॥

पवते॥ तृफलभजत्रपश्च॥ एषामतएत्वाभ्यासलोपधकितिलिष्टेठिथलिच॥ त्रये॥ त्रपिता॥ वपि
ष्यते॥ वप्यते॥ वपताम॥ अत्रपत्त॥ ॥ इत्यात्मनेपदप्रक्रिया॥ शिञ्जसेवायाम्॥ अयति॥ अयते॥ शिञ्जय
शिञ्जीये॥ अयिता॥ अयितासे॥ अयिष्यति॥ अयिष्यते॥ अयतु॥ अयताम॥ अययत॥ अयेत॥ अयेत
शियात्॥ अयिषिष्ठ॥ चड॥ अयिषिष्यत॥ अयिषिष्यत॥ अजभरणे॥ भरति॥ भरते॥ वभारावभृतु॥ व
भुः॥ वभव॥ वभस॥ वभे॥ वभसे॥ भर्त्तसि॥ भर्त्तसे॥ सिङ्ग॥ शृणालिङ्गु॥ शृणयकियादवाद्धिधातुकेलि
डिच॥ भलोतिङ्गि॥ पुर्वेतिङ्गि॥ धियासर्थोदीर्घान॥ भियात्॥ उध्व॥ अदवर्णोन्मोहलादिलिङ्ग
तिचैकितैस्तः॥ अदि॥ अदिष्यत॥ अदिष्यत॥ अभाषीत॥ हत्वादङ्गत्त॥ सिचैलोपोल्लि॥ अमृत॥ अ
भीरयत्॥ अरिष्यत॥ हरजहरो॥ हरति॥ हरते॥ जहुर॥ जहृथि॥ जहिवजहे॥ जह्रिषे॥ हर्त्ता॥ हरिष्य
ति॥ धयधारणे॥ धरति॥ धरते॥ रणीयप्रापणे॥ नयति॥ नयते॥ दुपचमपाके॥ पचति॥ पचते॥ पपा

॥राम॥
॥१२॥

स्थात्

आत्मन

ति
ल० कौ॥
॥१३॥

घृणु वनुमनुत्तनोत्पा दयः॥ हतघृति॥ हसि॥ हस्यः॥ हस्य॥ हसि॥ हस्य॥ हस्यः॥ जघान॥ जघृत॥ जघुः
अभ्यासाच॥ हतेहस्य कुत्वं॥ जघनिभ॥ जघभ्य॥ जघ्रथु॥ जघ्र॥ जघान॥ जघ्रिव॥ जघ्रिम
हता॥ हनिष्यति॥ हतु॥ हतात्॥ हताम॥ हंतु॥ हनेर्जे॥ हो॥ असिखवदत्राभात्॥ इतउर्ध्वमापादव
रिसमापेराभियंसमानाशयेतस्मिन्कर्तव्येतदसिखं स्यात्॥ इतिजस्यासिखत्वात्त्रेहर्लुक्॥ जहि
हतात्॥ हतं॥ हत॥ हनानि॥ हनाव॥ हनाम॥ अहन॥ अहताम॥ अघ्न॥ अहत॥ अहतम्॥ अहत
अहनम्॥ अहन्य॥ अहन्य॥ हन्यात्॥ अर्धधातुके इत्यधिकृत्य॥ हनोवधलिङि॥ लुङिच॥ व
ध्यात्॥ अघ्नति॥ अहनिष्यत्॥ युमिश्रीराभिभ्रायोः॥ उतोवृद्धिर्लुकिहलि॥ लुङ्बमये
उतोवृद्धिर्बितिहलादौ सार्वधातुकेनत्वभ्यस्तस्य॥ यौति॥ युतः॥ युवनि॥ यौधि॥ युथुः॥ युथा॥
यौमियुवः॥ युमः॥ युमाव॥ युविता॥ यविस्पति॥ यौत्तु॥ युतात्॥ अयौत्तु॥ अयुताम्॥ अयुवन

॥राम॥
॥१३॥

भाष्येपिबुद्धिर्बुद्धिचपिन्नइतिव्याख्यायानात्विषयविहितेनयासुडोडितो नवितस्मिन्निधेधातवर्द्धिर् १

युयौत्तु॥ युयातो॥ युयात्॥ युयास्तां॥ युयासुः॥ अयावित॥ अयविष्यत्॥ रासुतौ॥ नौति॥ नुनाव
नविता॥ याप्रापरो॥ याति॥ यातः॥ यानि॥ ययौ॥ याता॥ यास्पति॥ यातुः॥ अयात्॥ अयाताम्॥ ल
उसाकटायनस्यैव॥ आदनादेवत्यङ्गेरेर्जसवा॥ अयुः॥ अयात्॥ अयाः॥ अयातं॥ यायात्॥ या
याताम्॥ यायुः॥ यायात्॥ यायास्तं॥ यायासुः॥ एवंवागतिगंधनयो॥ भादिप्रो॥ ह्नासौचे॥
आपाके॥ दाकुत्सायागतौ सानक्षरौ॥ पाक्षरौ॥ रादाने॥ लाआदाने॥ दाप्रवने॥ रवाप्रकथने
अयंसार्वधातुकस्योक्तव्यः॥ विदत्ताने॥ विदोलोवा॥ वेदेल्लेठः॥ परस्मैपदानांरालादयोवा॥ वेद
विदत्तु॥ विदुः॥ वेत्थ॥ विदथुः॥ विद॥ वेद॥ विद्व॥ विद्व॥ पक्षे॥ वेदि॥ वित॥ विदति॥ वेत्सी॥ विस्थ
विश्व॥ वेदि॥ विद्वः॥ विद्वः॥ उषविदजागभ्योन्यतरस्याम्॥ एभ्योलिङ्याम्वा॥ विदेरदन्तत्पु
तिज्ञानादामिनगुराः॥ विदां चकार॥ विवेद॥ वेदिता॥ वेदिष्यति॥ विदांकुर्वन्ति तन्मातरस्याम्॥

ति
॥ ल० कौ॥
॥ १४४ ॥

वेते लो ग्रामगुणभावो लो गोलुक ॥ लोडनकोरु तनुपयोगाश्रवानिपात्यते ॥ पूरुषवचनेन विवक्ष
ते ॥ तनादिकं अभ्युः ॥ शोपवाद्यः ॥ विद्यं करोतु ॥ अतउत्सार्वधातुके ॥ उपत्यया नकृ जो तडासा
र्वधातुके किति ॥ विद्यं कुरुतात् ॥ विद्यं कृतां ॥ विद्यं कुरुवन्तु ॥ विद्यं कुरु ॥ विद्यं करः ॥ वाणिनेतु ॥ अवे
ते ॥ अविताम् ॥ अविदुः दुश् ॥ धातो वस्य पदा नस्य सिपि रूक् ॥ अवेतः ॥ अवेत ॥ विद्यात् ॥ विद्याताम्
विद्यात् ॥ विद्याताम् ॥ अवेदीत् ॥ अवेदिष्यात् ॥ अप्सनुवि ॥ अस्ति ॥ अस्तेरलोपः ॥ अस्मास्ते
आतेरलोपः ॥ सार्वधातुके किति ॥ स्तः ॥ सन्ति ॥ अस्ति ॥ स्थः ॥ स्थः ॥ अस्मी ॥ स्तः ॥ स्तः ॥ अस्तेर्नः ॥ आदधा
तुके ॥ वभुव ॥ भविता ॥ भविष्यति ॥ अस्तु ॥ स्तात् ॥ स्तां ॥ सन्तु ॥ सोरे क्वा वभ्यासतो पश्च ॥ द्योरे स्ते श्वैतं
स्याद्वा वभ्यास लोपश्च ॥ अभियत्वा केर्दिः ॥ एधि स्तात् ॥ स्तां ॥ स्ता ॥ असानि ॥ असाव ॥ असाम ॥ आ
सीत् ॥ आस्तां ॥ आसन् ॥ आसत् ॥ आतां ॥ स्पुः ॥ भुयात् ॥ भूयासतां ॥ अभूत् ॥ अभविष्यत् ॥ उपसर्ग

॥ राम ॥
॥ १४४ ॥

॥ ल० कौ॥
॥ १४५ ॥

प्रादुर्भ्यमस्तिर्यचार ॥ उपसर्गाः ॥ प्रादुर्भ्यपरस्यास्ते सस्यस्योयकारेचिचपरे ॥ निस्पात् ॥ प्रादुर्भ्यत
निबन्ति ॥ प्रादुर्भ्यति ॥ यच्यरकिं ॥ अतिस्तः ॥ इरागतौ ॥ एति ॥ इतः ॥ इतो यरा ॥ अजादोपत्यये ॥ यं
ति ॥ अभ्यासस्यासवर्णे ॥ अभ्यासस्यवर्णे वर्णयोरियङ् वडौ स्तोऽसवर्णेचिपेर ॥ इयाप ॥ दीर्घ इरा
किति ॥ इतो भ्यासस्य दीर्घकितिलिङि ॥ ईयतुं ॥ ईयः ॥ ईयथिथ ॥ इयोथ एत ॥ एतां ॥ भ्यायन् ॥ इया
त् ॥ इयत् ॥ एतेर्लिङ्गिङि ॥ उपसर्गित्योरो योरो रौ द्वस्वर ॥ स्पादार्धधातुके किति लिङि ॥ निरियात् ॥
अतादिवच्च ॥ योयमेकादेशः ॥ सपूर्वस्यांतवत्परस्यादिवत् स्यात् ॥ उपभयत आश्रयेनातां दिवत् ॥
अभियात् ॥ अराः किं ॥ समेयात् ॥ इरागा लुङि ॥ गतिस्तेतिसिचोलुक ॥ अगात् ॥ अगु रेथ्यात् ॥ शि
उः स्वप्रे ॥ शीङ् सार्वधातुके गुणाः ॥ शेते ॥ शयाते ॥ शीङोरुट् ॥ शीङोरादे सस्यातो रुट् ॥ शेते ॥ शे
शयाथे ॥ से ध्वे ॥ शये ॥ शेवंहे ॥ समहे ॥ शिथ्ये ॥ तशे गुणाते ॥ शीङिपरे ॥ शयिता ॥ शयिष्यते ॥ शेते ॥

नि

॥ ल० कौ॥

॥ १५५ ॥

श्रयाताम् ॥ शेरताम् ॥ श्रुते ॥ श्रुतयाताम् ॥ श्रुतीत ॥ श्रुतीयाताम् ॥ श्रुतीरन् ॥ श्रुतीवीर ॥ श्रुतयिष्य ॥ श्रुतयिष्यत ॥ ३३ ॥ श्रुतयने ॥ श्रुतिकावधुपसर्गितोनमभिरचरतः ॥ श्रुतीते ॥ श्रुतीयाते ॥ श्रुतियते ॥ माडलिरि ॥ इडेगाडगदेसप्पालिरिसरे ॥ श्रुतिजो ॥ श्रुतीता ॥ श्रुतीयते ॥ श्रुतितां ॥ श्रुतीयातां ॥ श्रुतीयतां ॥ श्रुतिस्त ॥ श्रुतियाथा ॥ श्रुतिध्वंम ॥ श्रुतीये ॥ श्रुतयावहे ॥ श्रुतयामहे ॥ श्रुतीत ॥ श्रुतीयातां ॥ श्रुतीयत ॥ श्रुतीथ ॥ श्रुतीयाथा ॥ श्रुतीध्वं ॥ श्रुतीये ॥ श्रुतीवहि ॥ श्रुतीमहि ॥ श्रुतीयित ॥ श्रुतियीयाताम् ॥ श्रुतिधिरन् ॥ श्रुतीवीरः ॥ विभासा ॥ लुङ् लङ् ॥ इडेगाड ॥ गाङ् कुरादिभ्योऽजिान् कित् ॥ गाङ्गेदेशात्कु गादिभ्यश्चाजिान् प्रत्ययादित्तस्युः ॥ घुमास्थागापाज हतिसाहलि ॥ एषामात इत्स्यादल्लोके कित्पादलात्तुके ॥ श्रुतीगीर ॥ श्रुतीर ॥ श्रुतीयत ॥ दुहपूरेण ॥ दोधि ॥ दाधः ॥ दुहन्ति ॥ धोक्षि ॥ दुध ॥

॥ राम ॥

॥ १५५ ॥

अधोग

दुधे ॥ दुहते ॥ दुहते ॥ धुधे ॥ धुधे ॥ दुहे ॥ दुहेहे ॥ दुहहे ॥ दुहहे ॥ दोधा ॥ धोक्षति ॥ दोधु ॥ दुधा ॥ त ॥ दुधां ॥ दुध ॥ दोहति ॥ दोहाव ॥ दोहम ॥ दुधम ॥ दुहातां ॥ धुध्व ॥ दुहाथां ॥ धुध्वं ॥ दोहै ॥ दोहावहे ॥ दोहामहे ॥ अधोक् ॥ अधुधां ॥ अधुहन ॥ अधोक् ॥ अधोहं ॥ अधुध ॥ अधुदतां ॥ अधुहत ॥ अधुधं ॥ दुहात् ॥ दुहित ॥ लिङि सिच्चावात्तमनेपदेसु ॥ इक्षसिपादल ॥ पौश्रलादिलिङ् सिच्चाकितौस्तत्तदि ॥ धुक्षिष ॥ शल्युगपधादनिटः क्तः ॥ इगुपधोयः ॥ शलनस्तस्मादनिटश्चे क्पादेशः ॥ अधुक्षत ॥ अधुध ॥ क्तस्माच्चि ॥ अधुक्षतदि क्तस्मलोपः ॥ अधुक्षताम् ॥ अधुक्षन्त ॥ अधुक्षयाः ॥ अधुधाः ॥ अधुक्षा ॥ अधुक्षध्वम् ॥ अधुधम् ॥ अधुक्षी ॥ अधुक्षावहि ॥ अधुक्षामहि ॥ अधुक्षन्त ॥ अधुक्षान् ॥ एवंदिह ॥ उपचये ॥ लिङ् शास्त्रादने ॥ लेठि ॥ लीठ ॥ लिहन्ति ॥ लेक्षि ॥ लिहो ॥ लिहिले ॥ लि

ति
॥ल.कौ॥
॥१६॥

यसि ॥ लीठासे ॥ लेक्षति ॥ लेक्षते ॥ लीठे ॥ लिहते ॥ लिहते ॥ लिधे ॥ लिहथे ॥ लीठे ॥ लेठु ॥ ली
ठात ॥ लीठाम ॥ लिहनु ॥ लीठी ॥ लेहनि ॥ लीठाम ॥ मलेट ॥ मलिठे ॥ वृज्य क्ता योवाचि ॥ वृषं
चा नामादित श्राद्धे वृषः ॥ वृषो लटति वादिनां पंचानां रात्र्यादयं पंचवास्पुः ॥ वृषश्चाहोदयः ॥ ग्राह
ग्राहतुः ॥ ग्राहः ॥ ग्राहस्यः ॥ ग्राहः ॥ चर्तुम ॥ ग्राह्य ॥ ग्राह्यु ॥ वृषउट ॥ वृषो ह्नादेः पितउट ॥ वृवि
ति ॥ वृतः ॥ वृवनि ॥ वृते ॥ वृवाते ॥ वृवते ॥ वृवो वचिः ॥ ग्राहधातुके ॥ उवाच ॥ उचतुः ॥ उचुः ॥ उवचिथ
उच्य ॥ उचे ॥ वक्ता ॥ वक्षति ॥ वक्षते ॥ व्रवितु ॥ व्रतात ॥ व्रतां ॥ वृवतु ॥ वृहि ॥ वृवाणि ॥ व्रतां ॥ व्रवो ॥ वृवित ॥
वृवत ॥ वृयात ॥ वृवित ॥ उच्चात ॥ वक्षीष ॥ मृषति वक्त्रिस्मातिभ्यां ॥ हभ्य ॥ श्वोर ॥ वचउम ॥ मृडि ॥ मृ
वोचत ॥ मृवोचत ॥ मृवक्ष्यात ॥ मृवक्ष्यत ॥ चर्करितं च ॥ चर्करितमिति यड ॥ लुड ॥ नमय्ये वोचत ॥
उरुज ॥ ग्राहदने ॥ ॥ उरुति विभाष ॥ वृद्धिर्वाहलादोपित्ता वधातुके ॥ उरुति ॥ उरुतः ॥ उरु

॥राम॥
॥१६॥

वनि ॥ उरुते ॥ उरुवाते ॥ उरुवते ॥ उरुति विभाष ॥ ननदुः संयोगादयः ॥ मृचपराः संयो
गादयो नदरादिर्नमवति ॥ ननदुः संयोगादयः ॥ उरुनाव ॥ उरुनुवतुः ॥ उरुनुवः ॥ तिभ्रवोरो ॥
इदादिप्रत्ययेडि ॥ त्वास्मात् ॥ उरुनुविथ ॥ उरुनुविथ ॥ उरुविता ॥ उरुविता ॥ उरुति ॥ उरुति
तु ॥ उरुवानि ॥ उरुवै ॥ गुरो ॥ यत्ने ॥ उरुति गुरो ॥ यत्ने ह्नादोपित्ता वधातुके ॥ गुरोति ॥ गुरोति
गुरोति ॥ उरुयात ॥ उरुया ॥ उरुवित ॥ उरुवीत ॥ उरुयात ॥ उरुविसिष ॥ उरुविषीषा ॥ उरुति वि
भाषा ॥ उरुति पदेसिचिवृद्धिर्वाः पक्षेडि दगुरो ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥
गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥ गुरोति ॥
धातो देसः ॥ जुहोति ॥ जुहतः ॥ मृदभ्यास्तात ॥ मृदभ्यास्तात ॥ मृदभ्यास्तात ॥ मृदभ्यास्तात ॥ मृदभ्यास्तात ॥
हुवांश्च ॥ एभ्यो लिट्यास्वास्माद्यमिश्राविवकार्ये च स्मात् ॥ जुहवांश्च ॥ जुहव

होता ॥ होष्यति ॥ जहेतु ॥ जहतात् ॥ जहताम् ॥ जुहुतु ॥ जुहुषि ॥ जुहुवामि ॥ अजुहोत् ॥ अ
 जुहुताम् ॥ जसिच ॥ ज्ञानाङ्गस्य गुणो जायेतु ॥ अजुह्वः ॥ जुहुयात् ॥ हूयात् ॥ अहोषीत् ॥ अ
 होष्यत् ॥ जीभीभये ॥ विभेति ॥ भियोऽनतरस्याम् ॥ इक्ष्वास्या खलादौ कितिसावधातुके ॥ विभित्
 तः ॥ विभीतः ॥ विभ्यती ॥ विभयोऽचकार विभायः ॥ भेता ॥ भेष्यति ॥ विभेत् ॥ विभिताम् ॥ अविभेत्
 विभियात् ॥ भीयात् ॥ अभेषित् ॥ अभेष्यत् ॥ हित्व ज्ञायात् ॥ तिहोति ॥ जिहितः ॥ जिह्यति ॥
 जिहियाचकार ॥ जिह्याय ॥ हेता ॥ हेष्यति ॥ जिहेतु ॥ अजिहेत् ॥ जिह्यात् ॥ हियात् ॥ अहेषित् ॥
 अहेष्यत् ॥ युपालनपूरणयोऽर्थि विप्रयोश्च ॥ अभ्यासस्य ॥ श्रौः ॥ इतोऽन्वाभ्यागुणावक्षिपूर्ववि
 प्रतिषेधेन ॥ पिर्ति ॥ उद्योषापूर्वस्य ॥ अङ्गावयवौ ऋ पूर्वोऽन्वयस्य ॥ इत्युः ॥ इतिच रेफवान्
 स्य धातो रूपधायाङ्कोर्दोहो हलि ॥ पिपूर्त् ॥ पिपूरति ॥ पपार ॥ अष्टप्रादुर्ध्वेवा ॥ कितिलिति ॥ पप्रतुः ॥

॥ राम ॥
 ॥ १७ ॥

पप्रु ॥ अष्टप्रादुर्ध्वेवा ॥ तौदादिक ऋद्धेऽन्वातोऽन्वा ताचगुणो लिटि ॥ पप्रस्तु ॥ पप्रुः ॥ वतोवा ॥ व
 ड् ॥ वञ्ज्यामदन्ताचतोदिर्घो वास्यान्तुर्दिलि ॥ परिता ॥ परिष्यति ॥ परिताता ॥ परिष्यती ॥ अ
 पिपूर्त् ॥ पिपर्त् ॥ अपिपः ॥ अपिपर्त् ॥ पिपर्त् ॥ पूर्त् ॥ अपारित् ॥ सिचिचपरस्मैपदेषु ॥ अत्र
 वृत्तज्ञानदिर्घः ॥ अपारिष्याम् ॥ अपारिष्यत् ॥ अपारिष्यत् ॥ ओहाक्यागे ॥ जहाति ॥ जहातेश्च ॥ इत्
 वास्या खलादौ कितिसावधातुके ॥ जहितः ॥ इहत्स्ययोः ॥ आभ्यस्तयोरातः ॥ इत्सार्वधातुके किति
 हलि ॥ जहितः ॥ अभ्यस्तयोरातः ॥ लोपः कितिसावधातुके ॥ जहति ॥ जहो ॥ हाता ॥ हास्यति
 जहात् ॥ जहितात् ॥ जहिताम् ॥ अचिहो ॥ जहातेर्होपरेऽप्रात्स्यात् ॥ आदिदीतौ ॥ जहाहि ॥ जहि
 हि ॥ जहीहि ॥ अजहात् ॥ अजहुः ॥ लोपोति ॥ जहातेर्हो लोपस्यात् ॥ योदोऽन्वाधातुके ॥ जह्यात् ॥
 हेयात् ॥ अहसित् ॥ माङ् मानेसंयेच ॥ भञ्जसित् ॥ भञ्जमाङ् ॥ ओहाङ् एषामभ्यासस्य इत्

लि
॥ ल-कौ ॥
॥ १८ ॥

श्रौ ॥ मिमीते ॥ मिमाते ॥ मिमते ॥ मिमे ममे ॥ माता ॥ मास्यते ॥ मिमीताम् ॥ अमिमीत ॥ मिमि ॥ मासीय ॥ अमास्त ॥
अमास्यत ॥ अमाङ्गतौ ॥ जिहीते ॥ जिहते ॥ जिहते ॥ जहे ॥ हाता ॥ हस्यते ॥ जिहितं ॥ अजिहित ॥ जिहित ॥ हासिष्य ॥
जहास्त ॥ अहास्यत ॥ उभ्रज्धारणपोषणयोः ॥ विभर्ति ॥ विभृत ॥ विभ्रति ॥ विभ्रते ॥ विभाते ॥ विभ्रं चकार ॥ वभा
र ॥ वभर्थ ॥ वभ्रव ॥ वभ्रे ॥ भर्ता ॥ भारिष्यति ॥ भारिष्यते ॥ विभर्तु ॥ विभर्तुणि ॥ विभ्रताम् ॥ अविभ्रत ॥ अविभ्रत ॥
विभ्रपात् ॥ विभ्रित ॥ भ्रियात् ॥ भ्रषीष्य ॥ अभाषित ॥ अभ्रत ॥ अभ्रिष्यत् ॥ अभ्रिष्यत ॥ इदा जदेन ॥ ददाति ॥
दत्ता ॥ ददाति ॥ दत्ते ॥ ददाते ॥ ददे ॥ दाता ॥ दास्यति ॥ ददातु ॥ दाधाद्यदाप् ॥ दारूपाधारूपाश्चधातवोऽसंज्ञाः
सुर्दापदे पौविना ॥ द्येस्योऽित्येवम् ॥ देहि ॥ दत्ताम् ॥ अददात् ॥ अदन्ता ॥ दधात् ॥ ददात् ॥ देयात् ॥ दासिष्य ॥
अदात् ॥ अदाताम् ॥ अदुः ॥ स्थाद्योरिच ॥ अनयो रिदन्तादेशः ॥ सिञ्चकिदत् तमेनेपदेषु ॥ अदित ॥ अदा
स्यत् ॥ अदास्यतः ॥ उधा ज्धारणपोषणयोः ॥ दधाति ॥ दधस्तथोश्च ॥ दिरुक्तस्य दधनस्य धाजोवशो नष

॥ राम ॥
॥ १८ ॥

नि४

तथयोः सध्वोश्च परतः ॥ धन ॥ दधाति ॥ दधासि ॥ धत्थः ॥ धत्था ॥ दधामि ॥ दध्वः ॥ दधा ॥ धते ॥ दधाते ॥ धधे ॥
धेहि ॥ अदधात् ॥ अधत ॥ दध्यात् ॥ दधित ॥ धेयात् ॥ धासिष्य ॥ अधात् ॥ अधित ॥ अधास्यत् ॥ अधास्यत ॥ ध्व
सोऽवभासलोपश्च ॥ रिजिहो चषणयोः ॥ इर इत् संज्ञा वाच्या ॥ रिता ज्ञात्रयाणां गुणः श्रौ ॥ निजवि
जविषामभ्यासस्य गुणः श्रौ ॥ नेनेक्ति ॥ नेनेक्ति ॥ नेनेजति ॥ नेनेक्ते ॥ नेनेज ॥ नेक्ता ॥ नेक्ष्यति ॥ नेक्ष्यते
नेनेक्त ॥ नेनेधि ॥ नाभ्यस्तस्याचिपितिसावेधात् ॥ लघुपधगुणान् ॥ नेनेजानि ॥ नेनेक्ता ॥ अनेनेक्त ॥
अनेनेक्ताम् ॥ अनेनेजुः ॥ अनेनेजं ॥ अनेनेक्त ॥ नेनेज्यात् ॥ नेनेजीतः ॥ निज्यात् ॥ निक्षीष्य ॥ नितो
वा ॥ इरितोधातोश्चैरड् वापरस्तेपरेषु ॥ अनिजति ॥ अनेक्षीत् ॥ अनेक्ष्यत् ॥ अनेक्ष्यत ॥ इतिजहु
त्यादि ॥ दिवुकिडा विजिगिषा व्यवहारघुतिस्तुतिमोदमैदस्वप्रगतिकानिषु ॥ दिवादिभ्यः शप्
॥ शपोपवादः ॥ हलिचेति दीर्घः ॥ दिव्यति ॥ दिवेदः ॥ देविता ॥ देविष्यति ॥ दीव्यतु ॥ अदीव्यत् ॥

मदेतिमत मदेतिहृष

॥ राम ॥
॥ १५ ॥

व्यस्यति॥ विधेत्॥ विध्यात्॥ व्यधासीत्॥ पुषपुष्टौ॥ पुष्यति॥ पुपोष॥ पुपोसिथ॥ पोषा॥ पोष्य
ति॥ पुषादिप्ठ्॥ अयुषत॥ अयुषोयरो॥ अव्यति॥ अयाय॥ शोषा॥ अयुषत॥ रायमृदसेने
नस्यति॥ ननाशू॥ नेशतुः॥ रधादिभ्यश्च॥ रधनशनृपट्टपदुहमुहुस्तुहुस्निहृहभ्योबलादेराद्धधातु
केत्येद्वा॥ नेसिथ॥ मशजिनृशोल्लि॥ नुम्॥ ननेम्॥ वश्चेतिष्॥ नेश्व॥ नेशम्॥ नेसिव॥ नेशिम
नशिता॥ नंथा॥ नशिष्यति॥ नश्येत्॥ नशात्॥ अनशात्॥ षड्॥ प्राणिपुत्रवे॥ सूयते॥ सुषुवे॥ सुषु
विवहे॥ सुषुविमहे॥ सोता॥ सविता॥ दुङ्॥ परिताये॥ दयते॥ दीङ्॥ क्षये॥ दीयते॥ दीङोयुञ्चिक्रि
ति॥ दीङ्परस्याजोदेःकिं॥ त्पाईधातुकस्य युट्॥ बुग्युदाबुवङ् यरोणसिद्धो वक्तव्यौ॥ दिदीये॥ मी
नातिमिनोतिदीङ्॥ चिच्च॥ हखामान्वं॥ यपिचादसित्येजनिमिते॥ दाता॥ दास्यते॥ मुदास्त॥
डिङ्॥ विहायसागतौ॥ डीयते॥ पीङ्॥ पाने॥ पीयते॥ माङ्॥ पाने॥ मायते॥ समे॥ जनिपाद्यर्भावे॥ ता

जने जी॥ शिति॥ जायते॥ जज्ञे॥ जनिता॥ जनिष्यते॥ दीप जनवृधपूरितायिद्याइभ्यो न्यतरस्याम्॥
 एभ्यश्चे श्रिण्वा एकवचनेतस्ये परे॥ चिणालुक॥ चिणपरस्य लुक॥ जनिवध्योश्च॥ अनयोर्ने
 वृद्धिर्चिणिजिगितिकृतिच॥ अजनि॥ अजनिष्य॥ दीपो दीप्ये॥ दीप्यते॥ दिदीपे॥ अदिपि॥ पद्यग
 तौ॥ पद्यते॥ पेदे॥ पना॥ पद्येत॥ पत्तिष्य॥ चिणते पद्यः॥ पद्यश्चे जिरोपरे॥ अयादि॥ अपत्ताताम्॥ अ
 पत्सत॥ विदसतायाम्॥ विद्यते॥ तेता॥ वृधप्रवगमने॥ वृधते॥ वादा॥ मोत्स्यते॥ भुत्तिष्य॥ भुवाधि॥
 अवरु॥ अमुत्ताताम्॥ युधसंप्रहारे॥ युध्यते॥ युयुधे॥ योद्धा॥ अयुद्ध॥ सजविसर्गे॥ सज्यते॥ स
 सजे॥ ससजिष्ये॥ सजिद्वगो रूलसकिटि॥ अनयोरम्॥ रूलाद्यवकिति॥ स्रष्टा॥ स्रक्षते॥ स्रक्षी
 ष्य॥ अश्रष्टा॥ अस्रक्षताम्॥ अस्रक्षितिशायाम्॥ स्रष्टते॥ ममर्ष॥ ममर्षिथ॥ ममर्षे॥ मर्षिता
 सि॥ मर्षितासे॥ मर्षिष्यते॥ राहवंधने॥ नहति॥ नहते॥ ननाह॥ ननह॥ नेहे॥ नह्य॥ नह्यति॥

॥राम॥
॥२०॥

लोपश्चास्यान्यतरस्यामित्युकारः लोपोत्सद

अनात्सीत्॥ अनह्य॥ ॥इतिदिवादि॥ ॥युञ् अमिषवे॥ स्वादिभ्यः श्रुः॥ शृपोपवादः॥ सु
 नोति॥ सुनुतः॥ हृश्रुवोरितियगा॥ सुन्वनि॥ सुन्वः॥ सुनुव॥ सुन्मः॥ सुनुम॥ सुनुते॥ सुन्वाते॥ सु
 न्वते॥ सुनुवहे॥ सुनुमहे॥ सुन्वहे॥ सुन्महे॥ सुखाव॥ सुखुवे॥ सोतासुनु॥ सुनवानि॥ सुनवे॥ सुयात्॥
 सुपात्॥ सुसुधुअभ्यः परस्मैपदेऽधु॥ सिचइट्॥ असर्षीत्॥ असाव॥ चिञ्चयने॥ चिनोति॥ चिनुते॥
 विभाषाचेः॥ अभाषाचेः कुत्वं वासन्निति रिच॥ चिकाय॥ चिचाय॥ चिके॥ चिमे॥ अचैलित्॥ अचेष्ट॥
 स्रञ् अस्त्राद्यने॥ स्त्रोणाति॥ स्त्राणते॥ शपूर्वाः खयः॥ अभ्यासस्य शपूर्वाः खयः॥ शिष्यते॥ ये ह्रस्वलोप्यते
 ॥ तस्तार॥ तस्तारतुः॥ तस्तारे॥ गुरोर्गतिर्गुणः॥ स्तयात्॥ अतश्च संयोगादेः॥ अदन्तात्संयोगादे लिङ् सिचो
 रिङ्गुतडि॥ स्तरिषीष्ट॥ स्तरीष्ट॥ अस्तरिष्ट॥ अस्तत॥ धुञ् कंपने॥ धुनोति॥ धुनुते॥ दुधाव॥ दुधुवे॥
 अधौसित्॥ अधौष्यत्॥ धूञ् कंपने॥ धुनोति॥ धुनुते॥ स्वरतिवेदे॥ दुधुविथ॥ दुधुथ॥ श्रुक किति॥

नु३

ति

॥ल-कौ॥

॥२१॥

श्रिय एकाच उगता च गित्स कितेति रा न ॥ इति प्राप्ते ॥ आदि नियमानि त्वमिह ॥ दधुविव ॥ सुधावीत ॥ सु
 धोय ॥ सुधविष्ठा ॥ इति स्वादि ॥ तुदव्यथने ॥ तुददिभ्यः श ॥ शपोय वा द ॥ तुदति ॥ तुदते ॥ तुतोय ॥
 तुतोदिथ ॥ तुतुये ॥ तोता ॥ व्यतौत्सी त ॥ अतुत ॥ राटुपेरणे ॥ नुदति ॥ नुदते ॥ नुनोय ॥ नोना ॥ भस्त्रपाके ॥ प
 हिजेति संपुसारणम् ॥ सस्त्रचुते नशः ॥ सस्त्रस्त्रे ॥ नज ॥ भजति ॥ भजते ॥ भस्त्रोरोप ॥ धयो रमय
 तरस्त्राम् ॥ भस्त्रोरेकस्योपधायाश्च स्थाने रमोगमो वा दधातुके ॥ मित्वा द न्या दचः पर ॥ स्थान
 ष छी निदे शा दोपधयो नवृत्तिः ॥ वभर्ज ॥ वभर्जतुः ॥ वभर्जिथ ॥ वभर्ष ॥ वभुज ॥ वभुजतु ॥ वभुजि
 थ ॥ स्कोरिती सलोपः ॥ वश्चेति म् ॥ वभुष ॥ वभक्ते ॥ वभर्जे ॥ भर्षा ॥ भुषां ॥ भर्षति ॥ भुषति ॥ किंतिर
 माग संवाधित्वा संपुसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ भ्रूयात् ॥ भ्रूयिष्यत् ॥ भ्रूयिष्यत ॥ भ्रूयिष्यत ॥ भ्रूयिष्यत
 त ॥ भ्रूयातां ॥ भ्रूयातुः ॥ भर्षीष्य ॥ भर्षीष्य ॥ भुभाषीत ॥ भ्रूयिष्य ॥ भ्रूयिष्य ॥ भ्रूयिष्य ॥ कृषविलेखने

॥सम॥

२१

२) मुचलिपिद्विद्वत्पसिचकृत्तिवदपिसासाम् २

कृति ॥ कृते ॥ चकषे ॥ चकषे ॥ अनुयनस्य चटुपेधस्यान्यतस्याम् ॥ उपदेष्टे ॥ नुद नोय ॥ नुदपध
 स्त्रस्यान्वाह्लादावकिटि ॥ कृषा ॥ कर्ष ॥ कृष्यात् ॥ कृषीष्य ॥ स्पृसमश्रुकृशानृपदृपां ह्येः सिद्धावा
 च्यः ॥ मुकाक्षीत ॥ मुकाक्षीत् ॥ मुकृक्षत ॥ मुकृष्य ॥ मुकृष्यातां ॥ मुकृक्षतः ॥ मुच्लुमोक्षणे ॥ शेत्तुचा
 दिनां ॥ नृम् ॥ मुच्यति ॥ मुच्यते ॥ मोक्ष ॥ मुच्यात् ॥ मुक्षीष्य ॥ मुच्यत ॥ अमुक्ष ॥ अमुक्षतां ॥ लुपुडे द
 ने ॥ लुपति ॥ लोप ॥ अलुपत ॥ अलुप ॥ विद्रुलाभे ॥ विंदति ॥ विंदते ॥ विवेद ॥ व्याद्युभूतिमते शूद्र ॥
 वेदिता ॥ भाष्यमतेनेद ॥ परिवेद्य ॥ सिचक्षरणे ॥ सिंचति ॥ सिंचते ॥ लिपिसिचिदृश्च ॥ एभ्यश्चेरड ॥ असिच
 त ॥ आत्मनेपदे च न्यतरस्याम् ॥ लिपिसिचिदृपरस्य चेरड् जा ॥ असिचत ॥ असिक्त ॥ कृविक्षपे ऋत
 ॥ ह्यतो ॥ किति हति ॥ किरति ॥ चकार ॥ चकारतुः ॥ चकृ ॥ कर्तिता ॥ कर्तिता ॥ कर्तिष्यति ॥ कर्तिष्यति ॥ कि
 यात् ॥ अकारित ॥ गृणि गरणे ॥ अचिविभाष्या ॥ गिरतो फ स्प लोवा ज्जादो ॥ गिरति ॥ गिलति ॥ जग

था॥ श्लेष्ठा श्लेष्ठाति॥ अश्लेष्ठात् अश्लेष्ठात् एवंपिप्लु संचुरेनि॥ भजो भ्यामर्धने॥ श्रात्रलोपः॥ श्रात्परस्यनस्यलोपः॥
भनक्ति॥ वभंजिथा॥ वभंजयभंक्ता॥ व्याभांश्चात्॥ भुजपालनाभ्यवहायोः॥ भुनक्ति॥ भोक्ता॥ भाथ्यति॥ अभुनक्ति॥
क्ति॥ इंधिदीप्यो॥ इंधे॥ इंधाते॥ इंधते॥ इन्धे॥ इन्ध्वाचक्रे॥ इंधिता॥ इंधाम्॥ इंधाताम्॥ इन्धताम्॥ इन्धौ॥ ऐन्धा॥ ऐन्धाताम्॥ इन्ध-
धत्॥ ऐन्धा॥ विदविचारणो॥ विन्ते वेना॥ ॥ इतिरुन्धादि॥ ॥ तनुविस्तारे॥ तनादिक् भ्यङ्॥ शूपोपवायः॥ त-
नोतिविस्तारः॥ तनुते॥ ततान॥ तेने॥ तनिता॥ तनिष्यति॥ तनोतु॥ तनुतां॥ अतनोत्॥ अतनुत्॥ तनुयात्॥ तान्वित॥ त-
न्यात्॥ तनिषिष्य॥ अतनित्॥ अतानीत्॥ तनादिभ्यस्तथासोः॥ तनादेःसिंचोवाल्कृतथासोः॥ अतत॥ अत-
निष्य॥ अतथाः॥ अतनिष्याः॥ अतनिष्यत्॥ इङ् ऋकारेण॥ करोति॥ अतउत्सार्वधातुके॥ कुरुत्॥ नभा॥ कुरु-
भस्यकुरु॥ ऐरूपधायाश्चनदीर्घा॥ कुर्वन्ति॥ नित्येरोते॥ करोत॥ प्रत्ययोकारस्यनित्यंनोपोवाः परयोः॥ कुर्वः॥ कु-
कुर्वः॥ कुरुते॥ चकार॥ चकथ॥ चकृव॥ चक्रे कर्तो॥ करिष्यति॥ करिष्यते॥ करोतु॥ कुरुतात्॥ कुरुताम्॥ आक

ति
ल-को॥
॥२३॥

रुत॥ अकुरुत॥ येच॥ कज हलिलोपेपापे॥ उलोपोयदोपत्यये॥ कुर्यात्॥ कुर्वीत॥ क्रियात्॥ कथिय॥ अकथीत॥ अ
कृतु॥ अकरिष्यत्॥ अकरिष्यत॥ संपरिभ्याकरोतौभूषणो॥ आभ्याकरोते॥ सुट्॥ भूषणार्थे॥ सस्करोति॥ मनुष्य
वबोधने॥ मनुते॥ मेने॥ मनिता॥ मनिष्यते॥ मनुताम्॥ अमनुत॥ मन्वित॥ मनिषीष्य॥ अमनता॥ अमनिष्य॥ अमनि
ष्यत॥ इति तनादि॥ उक्ती अरुव्यविनिमये॥ अस्मादिभ्यः श्रा॥ शोपोपवाद॥ क्रीणाति॥ उह त्यद्यो॥ क्रीणीत
॥ आभ्यस्तयो एतः॥ क्रीणाति॥ क्रीणासि॥ क्रीणीथ॥ क्रीणामि॥ क्रीणीव॥ क्रीणीम॥ क्रीणीते॥ क्रीणाते॥ क्रीणा
ति॥ क्रीणीषे॥ क्रीणीध्वे॥ क्रीणो॥ क्रीणीवहे॥ क्रीणीमहे॥ चिक्राय॥ चिक्रियु॥ चिक्रयिथ॥ चिक्रेथ॥ चिक्रिये॥ क्रे
ता॥ क्रेष्यति॥ क्रेष्यते॥ क्रीणातु॥ क्रीणीतात॥ क्रीणीताम्॥ क्रीणातां॥ क्रीणाताम्॥ क्रीणीयात्॥ क्रेषीथ॥ अक्रेषि
त॥ अक्रेष्य॥ अक्रेष्यत्॥ अक्रेष्यत॥ पीजतर्पणं कानौ च॥ पीणाति॥ पीणीते॥ पूजपवने॥ घाटो मोहस्व॥ श्रिति
पुनाति॥ पुनीते॥ पविता॥ लुजद्वेदने॥ लुनाति॥ लुनीते॥ लृजश्चा द्वादने॥ लृणाति॥ लृणीते॥ तस्तार॥ तस्तरतु॥

॥राम॥
॥२३॥

तस्तरो॥ स्तारिता॥ स्तारिता॥ स्तारणीयात्॥ स्तीर्यात्॥ लिङ्गसिचो एम्मनेपदेषु॥ वृश् वृश्भ्यामदनाच्चपरयोर्लिङ्
सिचोरिङ्गा स्याज्जिङ्॥ नलिङि॥ वृत्तद्वेर्लिङ्गनदार्ध॥ स्तरिषीथ॥ उश्च स्तीर्याथ॥ सिचिचपरस्मैपदेषु॥ अ
स्तारीत्॥ अस्तारिष्य॥ अस्तारिष्य॥ अस्तारिष्य॥ अस्तारिष्यत्॥ वृश् वरुणो॥ वृणाति॥ वृणीते॥ ववाय॥ वव
रे॥ वरिता॥ वरीता॥ उदोद्योत्पुत्वम॥ वृर्यात्॥ वरिसिष्य॥ वर्याथ॥ अवारित॥ अवारिष्य॥ अवारिष्य॥ अवारिष्यत्॥ वृश् वृश्
वृश्कंपने॥ ग्रहउपादने॥ गृह्णाति॥ गृह्णीते॥ जग्रहे॥ ग्रहो लोटिदि॥ जग्राह॥ चन्द्रेर्ध॥ एकाचो गृहविहितस्पर्श
दीर्घो नतुलिटि॥ ग्रहिता॥ गृह्णातु॥ हलः श्रसानौ॥ हलपरस्मै शसानौ॥ गृह्णाण॥ गृह्णात्॥ गृहीषीथ
हृष्यतेति नवर्धः॥ अग्रहित॥ अग्रहिष्य॥ अग्रहिवातां॥ कुषनिष्य॥ कुष्याति॥ कोषिता॥ अग्रभोजने॥ अ
श्राति॥ आश्र॥ अश्रिता॥ असिष्यति॥ अश्रातु॥ अश्रान॥ सुसलेये॥ मुष्णाति॥ मोषिता॥ मुषाण॥ ज्ञामुबबोधने
ज्ञानानि॥ जज्ञे॥ वृश् संभक्तौ॥ वृणीते॥ वव्रे॥ ववरे॥ वरिता॥ अवारिष्य॥ अवारीष्य॥ अवृता॥ इति कयादि॥

चुरसेये ॥ सत्पापपाशरूपविणातुलश्लोकसेनालोमः त्वचवर्मवर्णी चूर्णचुरादिभ्योणि चस्वार्थे ॥ पुरांतेतिगु
 णः ॥ सना घंता शीतिधातुत्वे ॥ तिपशवादिगणयादेसौ ॥ चोरचेति ॥ णिचश्च णिजनादात्मनेपदं कर्तृगामिनि क्रिय
 फले ॥ चोरयते चोरयाम् ॥ चोरयिता ॥ चोरयितासे ॥ चोर्यात् ॥ चोरयिषिष ॥ णिश्रीतिचङ् रणेचङिति ह्रस्वः ॥
 चङितिदित्वे ॥ हलादिसेषा दीर्घोत्स घोरेत्पभ्यासस्य दीर्घः ॥ अचुचुरत् ॥ अचूचुरत् ॥ कथवाक्यप्रबंधे ॥ अ
 चपरस्मिन्पूर्वविधौ ॥ परनिमित्तो जादेष्टः ॥ स्थानिवत्स्मात्स्थानभूतादचः पूर्वत्वेन दृष्टस्य विधौ कर्तव्ये ॥ इतिस्था
 निवत्वाभ्योपधाद्वि ॥ कथयति ॥ अलोपित्वादीर्घसन्नुद्गावौ न ॥ अचकथत् ॥ गणसंख्याने ॥ गणयति ॥ अचगणः
 गणायते रभ्यासस्य इत्थाच्चादिच्चङ् परे रणे ॥ अजिगणत् ॥ अजिगणत् ॥ इतिचुरादि ॥ स्वतंत्रकर्तृ ॥ क्रि
 यायां स्वातंत्र्येण विवक्षितोर्थः कर्तृत्वात् ॥ तत्प्रयोजनको हेतुश्च ॥ कर्तृप्रयोजको तु संज्ञश्च ॥ हेतुमतिश्च
 प्रयोजक व्यापारे प्रेरणादौ वा च्येधातोर्णिच ॥ भवतं प्रेरयति भावयति ॥ ओपुयण उपपरे ॥ सनिपरे यदं

॥ एत ॥
 ॥ २४ ॥

यस्मिन्विधिसंज्ञादवत्प्रहो ॥ सप्रम्यते अत्र गहोयो विधिसंज्ञादौ बोध्यम्

गंतव्यवस्थाभ्यासो वर्णस्य इत्थात्पवर्गियणजकारे स्ववर्णपरेषु परतः ॥ अविभवत् ॥ कृणोति ॥ कृतौ ॥ अ
 तिही द्वौ शीकु यीक्ष्मायातां पुणरौ ॥ स्थापयति ॥ तिष्ठ ॥ तिष्ठति ॥ उपधायाश्चङ् परे रणे ॥ अतिष्ठि पत् ॥ घट्टे
 षायां ॥ घट्टयिष्ये मितः मितो ह्रस्वः ॥ घट्टयिष्ये मितः मितो ह्रस्वः ॥ घट्टयति ॥ अजिघट्टत् ॥ अजि
 णानेनापनेश्च ॥ अपयति ॥ अजिजपत् ॥ इतिणिजंतप्रक्रिया ॥ धातोः कर्मणः समाणा कर्तृकादि
 ह्यायां वा ॥ इषिकर्मण इषिणे कर्तृका का द्रातोर्सन्वेष्टायां ॥ पठव्य क्तायां वाचि ॥ इट् ॥ सन्वेष्टो ॥ सन्वेष्टस्य
 यङ् तस्य च पृथमस्यैकाचो द्वेस्तः ॥ नादेस्तु द्विपस्य ॥ सन्वतः ॥ अभ्यासस्य इत्सनी ॥ पठितुमिच्छति ॥ पिपठि
 सति ॥ कर्मणः किं ॥ गमनेनेच्छति ॥ समानकर्तृकात्किं ॥ शिष्याः तपठति तिष्ठती गुरु ॥ वाग्रहणादवाक्य
 मपि ॥ लुङ् सनोर्घस्त्व ॥ सस्यार्द्धधातुके ॥ सस्यतः स्यात्सादा वार्द्धधातुके ॥ अतंतुमिच्छति जिघ्रसति ॥ एका
 च इतिनेट् ॥ अरूनगमांसनि ॥ अजंता नो हतेर जादेष्टगमेश्च दीर्घो हलादौ सनि ॥ इको ह्रस्वः ॥ इगना ह्रस्वा

ति
॥ ल. कौ. ॥
॥ २५ ॥

दिसनकित ॥ अत इहातो ॥ कर्तुमिच्छतिचि की र्थति ॥ सनिग्रहगुहेश्च ॥ ग्रहेर्गुहेरुगंताचसन् ॥ इणनबुभुभा
वमिच्छतिमति ॥ ॥ इतिसन्नता ॥ ॥ धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारेयङ् ॥ पौनपुन्येः भृशार्थे
चद्योत्पेधातोरेकाचो हलादेर्यङ् ॥ गुणोयङ् लुकोः ॥ अभ्यासस्य गुणोयङि यङ् ॥ लुकिचपरतः ॥ डि
दंतत्वादात्मनेपदं ॥ पुनः पुनरुतिशयेनवाभवतिइतिवोभुयते ॥ वोभुयां चक्रे ॥ अथोभूयीष्ट ॥ नित्यंकोटि
त्येगतौ ॥ गत्यर्थंकीटि ल्येष्टवयङ् नतुक्रियासमभिहारे ॥ दीर्घाकितः ॥ अकितोभ्यासस्यदीर्घायङ् लुको
कुटिलं वुजति ॥ व्रावुज्यते यस्य हल ॥ हलपस्य यस्य लोपः ॥ आर्द्धधातुके ॥ प्रादेपरस्य ॥ अतो लोपः ॥
वावु जाचक्रे ॥ वावुजिता ॥ रीगदुपधस्य चः ॥ ऋदुपधस्य धातोर्भ्यासस्य रीगागमो ॥ यङ् लुकोः ॥ वतु ० व
रीरत्यते ॥ वरि रतां चक्रे ॥ वरि रतिता ॥ शुभ्रादिषु च ॥ शुभ्रादिषु रात्वं न ॥ नृती ० ॥ नरि नृत्यते ॥ ग्रह ०
जरि गृह्यते ॥ इतिजगता ॥ यङोचिच ॥ यङोचिप्लत्यये लुक् स्यात् ॥ चकारानं विनापि कचित् ॥ अने

॥ राम ॥
॥ २५ ॥

ति
॥ ल. कौ. ॥
॥ २५ ॥

मिति कोयमनरात्वादादौवोधाः ॥ ततः प्रत्ययलक्षणेनयङ् नावाद्धित्वम् ॥ अभ्यासकार्येधातुत्वालडाद
यः ॥ शेषात्कर्तरीतिपरेस्मैपदम् ॥ चर्करितं चेत्यदौपाठाच्छेषोलुक् ॥ यङोवा ॥ यगनात्यस्य हलादेः पित
सार्वधातुकेस्यङ् स्यात् ॥ भुसुवोरितिगुणानिसेधोयङ् लुकिभाषायान् ॥ वोभूततेतिक्वेउतिछन्दसिनि
पातनात् ॥ वोभवीतिवाभोति ॥ वोभूतः ॥ वोभुवति ॥ वोभविषि ॥ वोभोषि ॥ वोभूय ॥ वोभवीमि ॥ वोभेमि ॥ वो
भूवः ॥ वोभूमः ॥ वोभवांचकार ॥ वोभवाम् ॥ वोभवामास ॥ वोभविता ॥ वोभविष्यति ॥ वोभवीतु ॥ वोभोतु ॥ वो
भुतात् ॥ वोभूतो ॥ वोभूवतु ॥ वोभूहि ॥ भवानि ॥ अथोभवीत् ॥ अथोभोत ॥ अथोभुता ॥ अथोभवुः ॥ वोभुयात् ॥
वोभुयाताम् ॥ वोभुयुः ॥ वोभुया ॥ वोभुयाताम् ॥ वोभुयात ॥ वोभुयाम् ॥ वोभुयाव ॥ वोभुयाम ॥ वोभुयात ॥ वो
भुयास्ताम् ॥ वोभुयासु ॥ गतिस्थेति सिचोलुक् ॥ यङोवेतिट् पक्षेगुणावाधित्वानित्यत्वात् ॥ अथो
भूवीत् ॥ अथोभोत् ॥ अथोभुताम् ॥ अथोभवुः ॥ अथोभेविष्यत् ॥ ॥ इतिशिचसन् यङ् लुगंताः ॥ ॥

सुप आत्मनः कच ॥ शुभिकर्मणोरेसितुरात्म संवन्धिनः सवनादिह्यामर्थे कज्वा ॥ सुपोधातुपातिप
 दिकयोः ॥ अनयोखयवस्यसुपोलुक ॥ कचिच ॥ अवर्णस्यर् ॥ आत्मनः पुत्रणिछतीतिपुत्रीयति ॥ नः
 के ॥ कचिकाडि च नांतमेवयदं नान्यत् ॥ नलोपः ॥ एजीयति ॥ नांतमेवेति किं ॥ वाच्यति ॥ हलिच ॥ जीर्यति
 पुर्ण्यति ॥ धातोर्हिमेवनेह ॥ दिवसिच्छतिदिव्यति ॥ कस्यविम्यासा ॥ हलपस्योः कच कयज्जलोपोवाध्
 धातुके ॥ आदेः परस्य ॥ अतो लोपः ॥ तस्यस्यानिवत्वा ह्यधुपध्वगुणो न ॥ समिधिता ॥ समिधिता ॥ काम्य
 ख ॥ उक्तकिषये काम्या च ॥ पुवमात्मन इच्छति ॥ पुत्रकाम्यति ॥ पुत्रकाम्यिता ॥ उपमानादाचारे ॥ उपमाना
 त्कर्मणः सुवनादाचारे र्थे कच ॥ पुत्रमिवाचरति ॥ पुत्रीयति छावम ॥ विष्णुयतिविजम् ॥ सर्वयति
 पदिकेभ्यः ॥ किंवावक्रव्यश्चाचारे र्थे ॥ अतो गुणो ॥ कृष्णश्वाचरति ॥ कृष्णति ॥ स्ववाचरति स्वति ॥ स
 स्वि ॥ अनुनासिकस्यकिंलोकिति ॥ अनुनासिकानस्योपधायादर्घ्यः ॥ कौरुलोदोकिंति ॥ इदमिवा

॥ राम ॥
 ॥ २६ ॥

चरति ॥ इदमिति एजेवरा जानति ॥ पंथाश्चपथिनति ॥ कष्टायक्रमेणो ॥ चतुर्थ्यन्तात्कष्टस्यटुत्साहे
 र्थे कष्ट ॥ कष्टायक्रमते ॥ कष्टायते ॥ पापं कर्तुमुत्सहते त्मर्थः ॥ शब्दैकलसंभुकरवमेद्येभ्यः क
 रणो ॥ एभ्यः कर्मभ्यः करोत्यर्थे कडा शब्दकरोतिशब्दायते ॥ तत्करोति तदाचये इतिणिच ॥ एणाविषव
 त्पादिपतिकस्य ॥ एवेयथाप्रतिपदिकस्यपुंवडावरभावटिलोपविन्मतुपध्वोपयणादिलोपपुस्यस्फाघादेसभ
 संज्ञातदसाविपिप्यु ॥ इत्यलोपः ॥ घटं करोत्याचयेवा ॥ घटयति ॥ ॥ इतिनामधातुप्रक्रिया ॥ ॥ कडा
 दिभ्योयक ॥ एभ्यो नित्यंयकस्यात्स्वार्थे ॥ कडा नगात्रविद्युषणो ॥ कडाडयति ॥ कडाड्यते ॥ इत्यादि ॥ ॥ इति
 कडाडि ॥ ॥ कर्तारिकर्मव्यतिहारे ॥ क्रियाविनिमयेद्योत्येकं नर्त्यात्मनेपदस्यात् ॥ व्यतिलुनिते ॥ अ
 न्यस्ययोग्यंनवरं करोतित्यर्थः ॥ नगतिहिंसार्थेभ्यः व्यतिगच्छति ॥ व्यतिघृति ॥ नेर्विस हिंसपुवेसने
 निविसते ॥ परिव्ययेभ्यः क्रियः ॥ परिक्रीणीते ॥ विक्रीणीते ॥ विपराभ्यां जे ॥ तियये ॥ विजयते ॥ परज

पते॥ समवपुविभ्यः॥ सनिस्थेते॥ अदतिष्ठते॥ प्रतिष्ठते॥ अपहृवेत्॥ शतमपजानिते॥ अपनयतीत्यर्थः॥
 अकर्मकाच्च॥ सर्पिषोऽज्ञानीते॥ सर्पिषोपायेन॥ प्रवर्ततेत्यर्थः॥ उदश्वरः सकर्मकात्॥ धर्ममुच्यते॥ इलङ्घ्याग
 हतीत्यर्थः॥ समसृतीयायुक्तात्॥ रथेनसंचरते॥ दारणाश्वसाच्चेतुर्थ्यर्थे॥ सामोदानस्तेतीयाग्नेनयुनादुक्तं
 स्यात्तीयाच्चेतुर्थ्यर्थे॥ दास्यासयकृतेकामी॥ पूर्ववत्सनः नसपूर्वोयोधातुस्तेनतुल्यं सनंतादप्यात्मनेपदं
 स्यात्॥ एदिधियते॥ हलन्ताच्च॥ एकस्मीयाद्वलपरः॥ हलादिः सनक्ति॥ निविविक्षुते॥ गंधनावक्षेपणासे
 वनसाहसि॥ कथयितुंयत्प्रकथनोपयोगेषु॥ गंधनं हंसात्कुरुते॥ शोचयतीत्यर्थः॥ अयवक्षेपणां॥ भर्त्सने
 श्येनोवर्तिकामुदाकुरुते॥ सेवते॥ प्रकुरुते॥ परदारान्॥ तेषुसहसाप्रवर्तते॥ स्थोदकस्योपस्कुरुते॥ गुणमाधत्ते
 कथाप्रकुरुते॥ कथयति॥ सतंप्रकुरुते॥ धर्मार्थं विनियुक्ते॥ एषुकिं॥ कठंकरोति॥ भुजोनवने॥ शोदनंभुक्ते
 इतिआत्मनेपदप्रक्रिया॥ ॥ अनुपराभ्यां॥ कर्तुंगेचफलेगंधनाद्येचपरस्मैपदं स्यात्॥ अनुकरोति

॥ राम ॥
 ॥ २७ ॥

पराकरोति॥ अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपि॥ क्षिपेप्रेणोस्वरितेत्॥ अभिक्षिपति॥ प्रादह॥ प्रवहति॥ मोर्क्ष॥ परिमृ
 द्यति॥ व्याड्परिभ्योरमः॥ रमक्रीडाया॥ विरमति॥ उपाच्च॥ यत्तदन्नमुग्रमति॥ उपरमयतीत्यर्थः॥ अनुभवि
 र्वितरणथोयम्॥ ॥ इतिपदव्यख्या॥ ॥ भावकर्मणो॥ लस्यात्मनेपदम्॥ सार्वधातुकेयम्॥ भावकर्मवा
 चिनिसार्वधातुकेयक॥ भावक्रिया॥ साचमावार्थलकारेणानघते॥ सिधस्यपुनः कथनंअवाह॥ युष्मदेष
 ञ्मांसमानाधिकाराभावात्पुथमपुरुषः॥ तिङ्वाच्यक्रियायाअद्वयत्वेनदित्वाद्यप्रतीर्नदिवचनादिकिं
 त्वैकवचनमेवोत्सर्गितः॥ त्वया॥ मया॥ अन्येभ्योभुयते॥ बभूवे॥ स्पसिचसीयुद्तासिभुभावकर्मणोरूपदेसे
 ऋतग्रहदृशावाचिरावदिदृच॥ उपदेशोचतदन्तानाहनादीनांचचिणीवाङ् कार्यवास्यात्स्यादिभुभाव
 कर्मणोर्गस्यमानयोः स्यादीनामिडागमश्च॥ चिराभावपक्षेयमिदं॥ चिरावदभावाद्बुद्धिः॥ भाविता॥ भविता॥ भा
 विष्यते॥ भविष्यते॥ भूयताम्॥ भूयत॥ भूयेत॥ भाविषिष्य॥ भविषीष्य॥ चिराभावकर्मणोः॥ ह्येभिरभाव

ति
॥ल.कौ॥
॥२८॥

कर्मवाचिनिनेपरे॥अभावि॥अभाविष्यत्॥अकर्मकापुपसर्वविषात्सकर्मकः॥अनुभूयते॥अनृश्यै
त्रेणात्वया॥मयाच॥अनुभूयेते॥अनुभूयते॥त्वमनुभूयसे॥अहमनुभूये॥अन्वभावि॥अन्वभाविष्यातां॥
अन्वभविष्यातां॥णिलोपः॥भाव्यते॥भावयांचक्रे॥भावयांचभुवे॥भावयाभासे॥चिरावदिदृ॥आभीयते॥भासि
धत्वाणिलोपः॥भाविता॥भावयिता॥भाविष्यते॥भावयिष्यते॥भाव्यतां॥अभाव्यत॥भावेत॥भाविषीष्ट॥भाव
यिषीष्ट॥अभावि॥अभाविष्याताम्॥अभावयिष्याताम्॥वभूष्यते॥वभूषांचक्रे॥वभूषिष्यते॥वोभूयते॥य
जस्तौ॥अकृ॥सर्वधातुकयोर्दीर्घः॥स्यते॥विष्णुः॥स्ताविस्ता॥स्तोता॥स्ताविष्यते॥स्तोष्यते॥अस्ताविष्यातां
म्॥अस्तोषातां॥अस्तौ॥गुणोतीतिगुणः॥अयते॥आरे॥स्म॥स्मरे॥स्मर्यते॥सस्मरे॥उपदेसग्रहणाचिरा
वदिदृ॥अपरिता॥अर्ती॥स्मारिता॥स्मर्ती॥नलोपः॥स्तस्यते॥इदिदृस्तु॥नद्यते॥संपुसारणाम्॥इज्यते॥तनोतेर्य
कि॥आदन्तादेसोवा॥नायते॥नयते॥तपोनुतापेच॥तपश्चेश्वरावास्यात्कर्मकर्त॥यनुतापेच॥अन्वतपपा

॥राम॥
॥२८॥

ति
॥ल.कौ॥
॥२८॥

येन॥धुमास्येतीत्वम्॥दीयते॥धीयते॥इदे॥दधे॥आतोयुकचिराकृतो॥आदन्तानांयुगागमज्जिणिज्जिणक
तिच॥दायिता॥दाता॥दायिषीष्ट॥दायिष्यते॥अदायि॥अदायिष्याताम्॥भंजे॥आमर्दने॥भंजेचचिणि॥नस्ते
पोवा॥अभाजि॥अभंजि॥इलभषपापौलभ्यते॥विभाषाचिरामुलो॥लभेर्नुम्॥अलभि॥अलाभि॥यदाक
र्मेवकर्तृत्वेननिवर्धितेतदासकर्मकारणमपिअकर्मत्वात्॥कर्तरिभावेचल॥कर्मवत्कर्मणातुयक्रि
यः॥कर्मस्ययाक्रिययातुल्यक्रियकनीकर्मवत्स्यात्॥कार्यतिदेशायम्॥तेनययगात्मनेपदचिराचि
रावदिदृःस्यु॥पच्यतेफलम्॥देवदत्तःफलंपचति॥स्वयमेवभिघते॥कायं॥अयाचि॥अभेदि॥भावेभि
घतेकायेन॥इतिभावकर्मप्रक्रिया॥अभिज्ञाबचनेलद॥स्मृतिबोधिन्मृपपदेनुतानघननेधातोल्
ट॥ललोपवाद॥वसनिवासे॥स्मरसिक्कृत्तगोकुलेवत्स्यात्॥स्वंबुध्यसे॥वेवतैसे॥इत्यादिप्रयोगेपि॥नय
दि॥यद्योगेउक्तंन॥अभिज्ञानासिक्कृत्तयदने॥अधिभुजमहि॥लट्स्मे॥लिटोपवाद॥यजतिस्मयुधि

य ८

विरः ॥ वर्तमानसामिप्येवर्तमानवदा ॥ वर्तमानेयेप्रत्ययाउक्तावेवर्तमानसामिप्येभूतेभविष्यतिचवास्तु
 कदागतोसि ॥ अयमागच्छामि ॥ आगमंवा ॥ कदागमिष्यति ॥ एवमागच्छामि ॥ गमिष्यामिवा ॥ हेतुहेतुमतो
 लिङ् ॥ वास्यात् ॥ रुद्धंनमेवेत्सुखंयायात् ॥ रुद्धंनम ॥ सचेत्सुखंयास्याति ॥ भविष्यत्यिवेस्यतेनेह ॥
 हनितिपलायते ॥ विधिनिमंत्रितोतिलिङ् ॥ विधिपुराणम् ॥ भूत्यादेनिकृष्टस्यप्रवृत्तनम् ॥ यजेन ॥ निमं
 वरांनियोगकारणं ॥ यावत्स्यकेआहुभोजनोदेहित्रोदेःप्रवर्तनम् ॥ इहभुजित ॥ ग्रामंत्राणकामचारानु
 ज्ञा ॥ इहदोसीत ॥ अक्षिष्ट ॥ सत्पूर्वकोद्यापारः ॥ पुनर्मध्यापयेत् ॥ संप्रश्न ॥ संप्रसारणं ॥ किंभोवेदमधी
 यीयउततर्कवा ॥ प्राथनायाज्ञा ॥ भोभोजनंतमेत् ॥ एवंलोह ॥ ॥ इतिवकारार्थप्रक्रिया ॥

॥ श्री ॥ ॐ ॥ इति तिङन्तसमाप्ता ॥ ॐ ॥ कलः ॥ ॐ ॥

॥ राम ॥
 ॥ २५ ॥

यल्लिङ्गवचनंयाचविभक्तिविशेषास्तज्ज्ञेयवचनंस्याचविभक्तिविशेषास्तज्ज्ञेय

धातोः तृतीयाध्यायान्तेयेप्रत्ययास्तेधातोः परेस्युः कृदन्तिङितिकृत्संज्ञा वासरूपेस्त्रियाम् अस्मिन्धा
 त्वकारेऽसहपोपवादप्रत्ययः उत्सर्गस्यवावाधकः स्यधिकारोक्तंविना कृत्या राबुलत्वाणिपतः प्राक्कृत्य
 संज्ञास्युः कर्त्तरिकृत् इतिप्राप्ते तयोरेवकृत्स्वत्वार्थाः एतेभावकर्मणोरेवस्युः तव्यतव्यानीपरः धातो
 रेत्यस्य सक्षितव्ययम् एधर्मधनीयम् त्वया भावे औत्सर्गिकमेकवचनंस्त्रीवत्त्वंच चेतव्यश्चय
 नियोवास्त्वया केलिमरउपसंख्यानम् पचेलिमासायाः पक्तव्याइत्यर्थः भिदिलिमासएवाः कर्म
 णिप्रत्ययः कृत्यल्युटोवदलम् कचित्प्रवृत्तिः कचिदप्रवृत्तिः कचिदिमासा कचिदुत्पदेव विधे
 विधानंवहुधासमीप्यचतुर्विधं बाहुलकंवदति स्नात्पनेनस्नानीयचूर्णं दायतेऽस्मैदानीयो
 विप्रः अचोयत् चैयं जेयं ईदृशिं भातः गुणः देयं लेयं पोरदुपधान् पवर्गीतादृदप

चित्चयने

भिदिदिवदरेण

दुश्चलुपाके

ल-कौक
३०

धाद्यत एपतोपवादः एपं लप्पं एतिस्तुशास्त्रजुषः कप ह्रस्वस्यपितिद्वितितुक् इत्यः स्तुयः
शासुअनसिद्धो शासइदड ह्रलोः शासउपधायाइत्यादकिहलोदौकितित्वं शामिवशिघसीति
ष शिष्यः इत्यः आद्यत्वं जुष्य मृजेर्विभाषाः मृजेक्यत्वा मृज्यः अहलोएपत् अवरणीताह्रल
ताच्चएपत् च जोकुधिएपतोः चजोः कुत्वंस्यात्घितिणपतिच निष्ठायांमनिर्गुणिवक्तव्यम्
नेनेहन गर्ज्यः मृजेर्द्वि सार्वधातुकार्धधातुकयोः मृजुमर्दो मार्ग्य भोज्यभक्ष्य भोग्यस
न्यम् इतिकृत्यप्रकृत्या एवुलतृचो धातोरेसोस्त कर्तरि कृतिदिदितिकार्थे युको
एनाको युवोत्तयोरेनुनासिकयोरेतोस्तः कारकः कर्ता नदिग्रहिपंचादिभ्यो ल्युणिभ्यचनंघा
देत्युग्रहोदेतिनिः पंचादेरचस्यात् नन्दयति नितेन्दतः जनार्दनः लबणः आतोमुगिती
ति ग्राहीस्थायीमग्निपचः आकृतिगणायम् एगपधाजाप्रिकिरः क क्षिपः बुधः कृश

राम
३०

तः प्रियः किरः आतश्चोपसर्ग आतोलोपश्चाकारस्यलोपः अशः श्रुतः गोहेकर्त्तरि
गोहेकः ग्रहम् कर्मण्यणकर्मन्युपपदेधातोरणः कुसंकरणेति तिकुंभकारः आतोनुपसर्ग
क अणोपवादः गोदः कबलदः अनुपसर्गकिम् गोसुदयः मृगविभूजादिभ्यकः
मुलानि विभूजतीति मुलः विभूजोऽर्थः आकृतिगणायम् महिषे कुध्वेः सुचोर्य अधिक
रणोपपदेः कूरुचरः निष्ठासेनादायेषु च भिक्षाचरः सेनाचरः आदयेतिल्यवन्तः आ
दायचरः रुआहेतुना कील्योनुलोम्येषु एषु दोषोषुकृत्तयः अतृक कसिकेसुके भपा
वृकशाकर्णिव्यनव्ययस्य अतउन्नरस्यानव्ययस्य विसर्गस्य समासोतिपसादेशः करोजादिषु
परेषु यसस्करिविद्या आक्षरः वचनकरः एजकंपने एजेखश एपनादेनेखश
आहर्द्धिषदजन्तस्यमुम् अरुघोद्विषतोऽजन्तस्यचमुमागमः शिवदत्तेनत्वव्ययस्य शिवा

क
ल-कौ
३१

रुवादिः जन्मेजयातीतिजन्मेजयः प्रियवशेवदः खच्च प्रियंवदः वसवदः अन्त्येभ्यो
पिदृशने मनिन् कनिप् वनिप् विचचेतेप्रत्ययाः धातोस्युः नेद्वृप्सिकृतिधसादेक
तद्वृत्त श्रुहिसायां सुशमी प्रातरित्वा विदूतो ननु तासिकस्यात् अनुनासिकस्याधनिवि
टिच्च विजायतर्शते विजावाओमुपनयने अवावा विच रोह रोह सुगण किपच अ
यमपिदृशने उखास्तत् पराधत् बाह्वृत् सुप्पजातोणिनिस्रताच्छीत्ये अजात्यर्थे सुपिधा
तोर्णिस्ताच्छीत्येद्योत्ये उद्यमभोजि शीतभोजी मनसुपिः धृन्पतेर्णिनि इसतीयमात्रि शिउतमात्मा
नमन्यते परिउतमाती परिउतंमन्य खिनव्ययस्य खिदनेनत्वव्ययस्यह्रस्व कालीमन्य कर्णेज
य कर्णेउपपदेभूतार्थेद्येजेर्णिनि कर्त्तरि सामेनेष्टवान् सामयाजी शेकतीए कर्मर्णिभूते पा
रदृष्टवान् पारदृश्वा राजनीयुधिरुजः कनिप् युधिरत्तर्भावितन्यर्थेयम् एजानयोधिवात्

राम
३१

इत्येपे

प्रजास्यासंतौजने

राजमुध्वा राजकृत्वा सहेच सहयोधितवान् सहयुध्वा सहकृत्वा सप्रस्या जनेऽः
तत्पुरुषकृतिबहुलम् डेरुलुक सरसिजात्रे सरसिजे सरोजम् उपसोसंजायो प्रजा कृत्
वतुनिष्ठा एतौनिष्ठासंजौस्तः निष्ठा भूतार्थरतेधातोर्निष्ठास्यात् तत्रतयोरेवेतिभावक
मणोक्तेः कर्त्तरि कृदितिकर्त्तरि कृवतु स्तान्तमया यस्यविभावा यस्यकृचिवाइविहितस्त
स्यनिष्ठायामिरान सुतंस्वयाविष्णु विश्वंकृतवान् विष्णु एताभ्यानिष्ठातोतपूर्वस्यचदः ए
ताभ्यांपरस्यनिष्ठातस्यनोनिष्ठापेक्षयापूर्वस्यधातोर्दस्यच श्रुः शीरणः मित्रेः हिन्नः सं
योगादेरातोधातोर्द्यएवतः यरावसंयोगादेरावतानिष्ठातस्यन दुराणः ग्लान ल्वादिभ्यः ए
कविशूतेलुजादिभ्यः प्राग्वत् लूनः ज्या० ग्राहिज्यो तिसंप्रसारणं हलः अंगावयवाइ
लपरंयत्संप्रसारणमतदन्तस्याङ्गस्यदीर्घः जीनः ओदिनश्च प्राग्वत् भुजो भुजः दु

२०
 १५
 १०
 ५
 ०

क
 ल. को
 ३२

श्लोभिगतिवद्धो उच्छून भवकः निष्ठावयोहोतौ तस्य भवकः पचोव पकः शायोम
 सैशयेभामः निष्ठायासेटि होर्लेपः भावितः भावितवावान् दठस्थूलवलयोः स्मृ
 लेवलवनिदृइतिनिपात्यते दधानेहिः तौदौकिति हितं दोदधोः घुसंज्ञकस्यादाइत्यस्य
 दधस्यातौदौकिति चर्त्तम् दनः लिट्कानज्वा 'कसुश्च हं दलिलिट् भूतसानान्येहं द
 सिलिट् तस्यकात्रचकलुवास्त नडानावात्मनेपदम् चक्राणः स्त्रोश्च मानस्यधातोर्निस्या
 त्म्योपरतः जगत्यान् लटः शतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे अयप्रथमानेनसमा
 नाधिकरणोलटचेतौस्तः श्वादिः पचंतेचैत्रंपश्य आनेमुक्पुङ्गस्यात् पचमानेचैत्रंप
 श्प लडित्यनुवर्तमानेपिपुनलटग्रहणान्प्रथमासमानाधिकरणेपिकचित् संनद्विजः
 विदेसतुर्वसुः वेतेपरस्मशतुर्वसुसंदेसोवा विदन् विद्वान् तौसन् तौशतृसानचौसस्तं

राम
 ३२

२०
 १५
 १०
 ५
 ०

तौस्तः लटः सदा करिष्यन् करिष्यमाणपश्य आकैस्तच्छालानधर्मतसाधुकारिषु
 किपमभिध्याप्यवक्ष्यमाणस्तच्छालादिषुकर्तृसुबोधाः तन् कर्ता कटान् जल्पमिक्षा
 कुटलुंठचडः वाकन् वपुत्ययस्य प्रत्ययस्यादिरित् जपजल्पव्यक्रायो जल्पाकः आकः
 समीक्षायां भिक्षाभिक्षायां भिक्षाकः कटकुटने कुट्टकः लुटलुंठपरिवर्तने लुंठाक बूराकः
 सनासंसमिक्षादः चिकीर्षुः प्राप्तुः भिक्षुः भ्राजभासधूर्विघ्नोर्जि पृजुग्रावस्तुवः किप
 भ्राजदीप्तौ विभ्राट् भाः एल्लोपः क्वाः कौर्ल्लिटि धू विघ्नने दुर्क पूः दधिग्रहणस्यापक
 र्षण ज्वनेदीघः जूः सावाणस्तौतिनि ग्रावस्तुन् किपवचिप्रख्यायतस्तुकटपुजुश्रीणादी
 र्घासंप्रसारणंच वाकिनिवाक् पृष्ठानीतिप्राट् आयतंसौतीति आयतस्तः कटंप्रवते
 तिकटपूः जूरुक्तः अयतिहरिमितिश्रीः यप्रीशसगुयुजस्तुनदसिसिचमिहपतदशन

२०

१५

१०

५

०

क
ल० कौ
३३

हकारेण दाप्रोदेष्टुन् करणार्थे दान्तेनेनदात्रम् नयत्रनेतनेत्रम् तितुत्रतथासिसुसदक
सेषुच स्यादसानामिरान शस्य योत्रम् योत्रम् त्रोत्रम् तोत्रम् सेत्रम् सेत्रम् मेरुम् पत्र
दष्टु नष्टु अति लूधूमखनसहचरद्वयः अरित्रम् लवित्रम् धवित्रम् सवित्रम् इति
त्रम् लहित्रम् चरित्रम् पुपलजायो पिवित्रम् अधोणादयः कृषोपाजिमिस्वसाध
सुभ्यउण करेमिनिकारः वायुः पायुः गुदं जायुः औषधधं मायु स्वदभास्वाय
ने स्वायु साधोतिपरकार्यमिति साधुः आसुशीघ्रमित्यादिः उणादयोबहुलम् वर्त
मानेसंज्ञायाम्बुलंसुः केचिदविहितापूद्याः संज्ञासुधातुहपरिणप्रत्ययाश्चनतः परे कार
योविद्यादन्वधमेतच्छास्त्रमुनादिषु स्मृणादिः तुमुनरावुलौकियायोक्तियार्थायाम्

राम
३३

क्रियार्थायोक्तियायासुपैथे भविष्यर्थे धातोरेतोस्तः मानत्वादवगन्तव्यम् कस्मिन् द्रव्ये याति
कस्मिन् दर्शको याति कालसमयवेलासुतुमन् कालसमयोवेलावाभोक्तुम् भावे सिद्धावस्था
पत्रे धात्वर्थे वाच्ये धातोर्धञ् पाकः अकर्तृरिचकारके संज्ञायाम् कर्तृभजेकारके संज्ञायाम् घ
ञ् घञिचभावकरणयोः एतेनलोपः एतेनलोपः एतेनलोपः एतेनलोपः एतेनलोपः एतेनलोपः
सचिनिशीरेपसमाधानेष्टादेशकः एषुचिनोतेर्धञादेशकः उपसमाधाने राशीरेकणाम् नि
कायः आकायः कायः गोमय निकायः एतच्च इवर्णान्नादच्च चयः जयः करदोरप अ
वर्णान्नादुवर्णान्नाप करः गरारः यवः लव लावणव घञर्थे कविधानम् प्रस्थः विघ्नः द्वि
तः किं कैर्ममनित्यं किप्रमयान्नाममनित्येर्धे पाकेननिर्देतम् पक्तिमम् दुवपु उपचिन्
म् द्विनोथुच अपमपिभावे दुवयकंपनेदुवेपु वेपथु स्वयथु यजयाचयतविच्छप्रच्छ

5

10

15

20

25

क
लोकौ
३४

रक्षो नः यजेदेव पूजा यज याचयाचने यात्रा यती प्रयत्ने यत्न कोऽश्रुननासिके च सन्तु
कस्पदस्पवस्पचक्रमातशडेडच. सेनुनासिके कोरुलोदोकिति च प्रचरीयस्यो घृशत रक्षाः
स्वपोनन् अषसये स्वप्रः उपसर्गोद्योः किः प्रधिः उपाधिः स्थियोक्तिन् स्थिलिगेभावादोक्ति
न घञोपवादः कृतिः स्तुतिः मज्जादिभ्यः क्तिन्निष्ठाववाच्यः तेन नत्वं कोणिः गार्शिः लुतिः
धूनिः धूनिः संपदादिभ्यः क्तिप् संपत् विपत् आपत् क्तिन्निष्पत्ते संपत्ति विपत्ति आ
पत्ति उतिगृति ज्तिहेति कोर्तेयश्च एतिनिपात्या तो जरत्वरस्त्रीव्यऽविमवामुपधायाश्च ६ ४ २० एषा
मुधावकारयोस्तु ननासिके रलोदोकिति उति उतिः क्तिप् जः ह्रू भू ऊ मू कन्ः शच् कञ् इति याग
विभागः कञ्ः क्पस्यात् कम्पा शच् चाक्तिन् प्रकरणं प्रक्रिया कृति इच्छा दूषेति पातोयम् अष्टपत्य
यात् प्रत्ययान्तेभ्य धातुभ्यः स्त्रियामकारः प्रत्ययः विकिर्षी. पुत्रकाम्या गरोश्च हलः गुरुततो हलना
त्स्त्रियामप्रत्ययः इह चेष्टायाम् ईहा उहवितर्क उहा रपासम्यथोयुच अकारस्यापवादः कारणा

राम
३४

हारणा नपुसके भावेक्तः लुप्च हसितंम् हसनम् पसिसजायोद्यः प्रयेण छोदेरो घुपसर्गस्य द्विप
भत्पुपसर्गहीनस्य छोदेहूखोद्ये दन्ताश्चान्द्यनेऽनेन दन्तच्छदः आकुर्वन्त्यस्मन् नित्याकारः अवे
तस्मोद्यञ् अवतारः अवस्तार जवनि का हुरुश्च हलनादूद्यञ् घापवादः रमन्ने योगितोऽस्मि
नितिरामः अधमज्यतेनेन व्याध्यादिकमपासार्गः इषदुः लजककुक्कार्थेषु लृप् एषु दुःखसुखा
र्थेषु उपदेष्टुवत्स्यात् तयोरेवेति भावेकमर्णोच्च कृक् दुष्करः कटोभवता अकृक् इलकारः लुक
रः भातोयुच खलोपवादः रसत्यानः सामोभवता दुखान सुपानः अलंखल्योः प्रतिषेधयोषाचां
का प्राचामिति पूजार्थम् प्रतिषेधयोरलंखल्योरुपपदयोक्ता दोददद्यो अलंदत्या धुमास्पेतीत्वम्
पीत्याखल्यु अलंखल्योकिन् माकावीः प्रतिषेधयोकिं अलंकारः समानकर्तृकयोः पूर्वकाले स
मानकर्तृकयोर्धात्वर्थयोः पूर्वकाले विद्यमानादातोक्ता अव्ययकतोभावे भूत्कावजति कित्वम्

क
ल०को
३५

नं च स्नात्वा उक्त्वा पीत्वा ब्रजति नक्कासेद् सेदक्काकिन्नसश्वा सेद्विस् कत्वा रलोद्युपधाक्
लोदेशश्च दूर्वोर्वोर्पधोक्कलोदेरन्तायैक्कासनौसद्योवाकिसौस्तः युतिन्वा द्योतिन्वा लिखित्वा
लेखित्वा व्युपधाक्किम् वर्तित्वा रलकिम् सचित्वा हलादेकिम् सधित्वा सेदकिं भुक्ता उदितोवा
उदितः परस्पकाइद्वा शमित्वा शन्वा दिवित्वा दृत्वा दधातेर्हि हित्वा जहातेश्च हित्वा हाइस्तु
हात्वा समसेनजपूर्वकोल्पर अव्ययपूर्वपदेऽनजसन्नातेकाल्पपादेहा नृक् प्रकृत्य अनजकि
म् अकृत्वा अव्ययपूर्वपदेः किम् परमकृत्वा आभीक्ष्ण्यमुलच पौनपुन्येद्योत्यक्काविषयेणामुल
काचभीत्यवीसयोः आनीक्ष्ण्येपवीस्यायाचद्योतेपदसादित्वस्यात् अन्विक्ष्ण्येतिङ्नेषु अव्यय
संज्ञकृदनेषुच स्मरंस्मरंनमन्निगुहं स्मत्वा स्मत्वावा पायं श्रावं २ अन्यथैवकथमित्थं सुसिद्धाप्र
योगश्चेत् एषुकृजोणामुत्पत्तात् सिद्धे प्रयोगोद्यत्पदं भूजश्रेष्ठं न्यथत्वात् प्रयोगानहदस्यर्थः अ
न्यथाकारम् एवकारकं कथकारकं शयकारकम् भुक्ते शयं भुक्तेऽस्यर्थः सिद्धेति किम् सिद्धेति

राम
३५

अलिङ्गानियतलिङ्गाश्च प्रातिपदिकार्थमात्रेणैव स्मृताः ॥ सस्मिन् प्रातिपदिके उच्यते नैव सार्थस्य नियमेनोपस्थितिः स प्रातिपदिका
र्थः

थाकृत्वा भुक्ते इति कृत्यप्रक्रिया प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिचारावचनमात्रे प्रथमा नियतोप
स्थितिकः प्रातिपदिकार्थ मात्रसदस्यप्रत्येकयोग प्रातिपदिकार्थमात्रे लिङ्गमात्रायाधिके सरया
मात्रेच प्रथमा स्यात् प्रातिपदिकार्थमात्रे उच्चैः नीचैः कृतः श्री जानम् लिङ्गमात्रे तटः तटि त
टम् परिमाणमात्रे दोहो व्रीहिः वचनसंख्या एकः द्वौ बहुवचनसंकोधनेच प्रथमा हेरामः कर्तु
रि सीततमं कर्मः कर्तुः क्रियया प्राप्नुमिष्यतमं कारकं कर्मसंज्ञा स्यात् कर्मणि क्रिया अनुक्ते कर्मणि
दितिया स्यात् हरिं भजति अन्विष्टेन कर्मद्वौ प्रथमा हरिं शोभयते लक्ष्म्या शोबितः अकथितं च
अपादा नादि विषयशेदं कारकं कर्मसंज्ञा स्यात् दुष्टाच यच्च दराड रुषिप्रदिचिबुशा सजिमथ मुषा
म् कर्मयुक्तस्यादकथितं तथा स्यान्निरुद्धवहाम् गां गोषिपयः बलियाचनेव सुधाम् नंदलानो
दनेपचति गार्ग्यशतं दराडपति ब्रजमवरुणदिगान् मारावक्त्रं पथानं पृच्छति वथमवचिनो
असन्मुखिसंमुखिकारं संनोधनेन अणदाने विकरौ मित्याहुकारकाणि न
कर्तृकर्मचकारिं संप्रदानं तथैव च रयिविधित्तुग

इत्येवंप्रमाणानां तत्परिच्छिन्नस्यार्थः

वदने अयमाणा पदं वसे के संवदने इति प्रायेण जात्रा मयः
नयवितोदने

ल० को
३६

तिफलानि माणवकंधर्मवृत्तेनास्ति वा शतं जयति यदव्यापारानन्तरं फलानिष्पत्तिस्तथा कथं का
रणं साधकतमं कथं कियानिदोपकृष्टोपकारकं कारणं संज्ञं स्यात् कर्तृकारणयोः स्तुतिया य
के कर्तृकारणे चतुर्था स्यात् एतेण माणेन हतो वाली कर्मणायमभिप्रेतिसंप्रदाने दानस्य
कर्मणायमभिप्रेतिसंप्रदाने संज्ञं स्यात् चतुर्थिसंप्रदाने विषयगोप्यदाति नमः स्वस्ति स्वाहा स्व
धालंबघटयोगाच्च एभियोगे चतुर्थी हरये नमः प्रजाभ्यस्वस्ति अग्नये स्वाहा पितृभ्यस्वस्ति
अलमिति पर्याप्तार्थग्रहणम् तेन दैत्येभ्यो हरिस्तु प्रभुः समर्थः शक्ता इत्यादिः वशदिनायः कु
वमपाये पादानम् अपाये विज्ञेय तस्मिन्साध्वे बहिभूतमपादानम् अपादाने पश्यमी
गामादाति धावतोश्चात्यतति उर्ध्वदशविभागपूर्वकं अधोदशसंयोगानुलो व्यापारः पतते ष
ष्टी शेषे कारकप्रातिपदिकार्थव्यतिरिक्तः स्वधामिभावादिशेषस्तत्रषष्ठे च राज्ञः पुरुषः

राम
३६

कर्मदीनामपि संवेपमात्रं विवक्षाया यद्येवः सतांगतैर्मसर्पिषो जानीते मातुः स्मरति ए
धोरकस्योष्कुरुते भजे शंभोश्चरणयोः फलोनांतपः कर्तृकर्मणोः रुति रुद्योगे कर्तृकर्मणि च
षष्ठि रुदनस्य रुति अजकतीकृतः आधारेणिकरणं कर्तृकर्मदाराष्ट्रकियाया आधारकारक
मधिकरणं सप्तम्यधिकरणे च चानदरातिकार्थेभ्योपश्लेषिको वैषयिकोऽभिव्याकथ्येत्याधा
रस्त्रिधा कथ्येतास्ते स्यात्प्रापचति मोक्षेऽस्ति सर्वस्मिन्नास्ति वनस्पदः मुनिकेषा इति
विभक्त्यार्थाः समासः पचधा तत्र समासं न समासः सच विषयसंज्ञावित्तिमुक्तः केवलसमासः
प्रथमः प्रायेण पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययिभावोदितियः प्रायेण जरपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषतति
यः तत्पुरुषभेदनकर्मधारयः कर्मधारयभेदोदितियः प्रायेण न्यप्रधानो बहुव्रीहिश्चतुर्थः
प्रायेण न्यप्रधानो वंदः पंचदशः समर्थपदविधिः पदसंबन्धीयो विधिः समर्थश्रितो बोध्यः

ल०कौ
३७

प्राककडारासमास कडाराकर्मधारयइत्यतप्राक्समासइत्यधिकीयते सहसपा सुसुपासहसम
स्यमते समासस्यान्त्रादिपदिकलेसुलोपोलुक् प्रार्थिवबोधकं नाक्यविग्रहः सचलौकिकश्च पूर्वाभू
तोभूतपूर्वइतिलौकिक पूर्वभूमभूतसुइत्यलौकिकः भूतपूर्वचरट इतिनिर्दिष्टादूनसदृस्पपूर्वनिपा
त इवेनवासमासोविभक्तलोपश्च वागर्थेइव नागर्थेविब इतिकेवलसमासः अविभावेः अ
कारेयम् प्राकत्पुरुषात् अव्ययविभक्तिसमीपसः मृद्विपुडाभावात्पयासदृप्रादुसतिभावा
पश्चादध्यातुपूर्वायोगपद्यमादृशसंपत्तिसाकल्यानवचेषु विभक्त्यार्थादिपुवर्तसनसव्ययसुव
नेनसहनिमित्तसमस्यजे प्रायेणग्रबीग्रहोनिमित्तसमासः प्रायेण अस्यपदविग्रहोवा विभक्तौ ह
रिडि अधिश्रुतिस्थिते प्रथमानिर्दिष्टसमासउपसर्जनं समाससासोप्रथमानिर्दिष्टमुपसर्जन
संज्ञमस्यात् उपसर्जनपूर्वं समासेउपसर्जनंप्राकप्रयोज्यम् इत्यधेप्राकप्रयोगः सुपोलु

राम
३७

क एकदेशविरुतस्यानन्यत्वात्प्रातिपदिकसंज्ञायांस्वादुत्पत्तिः अव्ययीभावश्चैत्यव्ययत्वात्सुलोपो
क अधिहरिः अव्ययीभावश्चअन्यनपुंसकंस्यात् गापातिगोपाः तस्मीननित्यधिगोयम् ना
व्ययीभावादतोमत्वपञ्चम्याः अदन्तादव्ययीभावात्सुपोनलुक् तस्यपञ्चमीविनाअसौदेशः
रुतस्यसमीपसु तृतीयासप्तम्योर्वहुलं अदन्तादव्ययीभावात्तृतीयासप्तम्योर्वहुलमस्मावः उ
पकृष्टम् उपकृष्टेन उपकृष्टे उपकृष्टे अव्ययीभावश्चनपुंसकंस्यात् गापातीतिगोत्याः त
स्मिन्नधिगोपम् बहुलग्रहणात्सुमुदं उन्मनगंगमित्यादौसप्तम्यानित्यमस्मावः मयुराणंसम्रा
टिः सुमदम् यवनानोरुद्विदुयवनम् मक्षिकाणामभावोर्मक्षिकं हिमस्यात्ययोतिहिमम्
निद्रासंप्रतिनयुज्यते अतिनिद्रम् हरिसदृस्पृकासाइतिहरि विज्ञोःपश्चादनुविद्युः योग्य
तावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृशानियथार्थाः रूपस्ययोग्यमुरूपम् अर्थमर्थप्रतिपुत्यर्थम्

ल०को
३८

शक्तिमनजिकमयथासक्ति अव्ययीभावेचाकाले सहस्रसस्यादव्ययीभावेनतु काले होःसा
द्वयं सहस्रि काले तु सहस्रं पूर्वोक्तं ज्येष्ठस्यानुपूर्वोत्पत्तौ ज्येष्ठं च केरागुगपत्सचक्रं सहस्रं
सख्याससखिब शंभाराणां संपातिसंश्रवम् नृणां सप्यपरित्याज्यसत्तणां अग्निजंघपर्यंतमधी
ते साग्री नदीभिश्च नदीभिः सख्यावासमस्यते समाहारे चायमिह स्पेते पंचगांगं दिवसु
नम् तद्विताः आपंचमसनाप्रेरधिकारोपम् अव्ययीभावे शरत्तुमतिम्यः सरदादिभ्यश्च
स्यात्समासान् अव्ययीभावे शरत्तुमीपसुपसरदम् सरद विपाश अनश उपानत् दिव
हिमवत् अनशुह मश दश निश चेतस चतुर तद तद यद कियत् प्रतिविपाशम् ज
गयाजरसच उपजरसतित्पादि अतश्च अतनादाव्ययीभावाद् अतनेयत् त्रिवेनदज्ञंदव्य
यीभावाद् अच्चा उपचर्मम् उपचर्म रयः रयनादपि भावाद् अच्चा उपसमीधम् उपसमित

राम
३८

इत्यव्ययीभाव तत्पुरुषः अधिकारोपम् प्राक्बहुव्रीहे विश्व दिगुपरित्युक्तस्यात् द्विती
याश्चिन्नातिनपतिनगतात्पस्तप्राप्ताण्यैः द्वितीयां नं श्रीतादिप्रकृतिः सुवर्तैः सहवासमस्यते कृ
त्तं श्रीतः कृत्तश्चिन्ना इत्यादि दुःखातीतः कूपतिन ग्रामगतः तरंगात्पदः दुःखप्राप्तः सुखाप
त्रः तृतीयात्कृतार्थेन गुणवचनेन तृतीयां नं तृतीयार्थकृतगुणवचनेन अर्थसंख्येन च सहप्राग्व
त् शंकुलयाखण्ड शकुलखण्ड धानेनार्थो धान्यार्थः तत्कृते किम् अक्षणाकाणाः कर्तृकरणकृता
बहुलम् कर्तृकरणे च तृतीयार्थकृतेन बहुलम् प्राग्वत् हस्वितः तृतीयान्नः कृद्गुणेन गतिकारक
स्यापि ग्रहणम् तृतीयान्नः चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितसुखरक्षिते चतुर्थी ज्ञानार्थमयतदाचि
नार्थादिभिश्च चतुर्थीं प्राग्वत् पूपायदारु पूपदारु ददर्थेन प्रकृतिविकृतिभावयेवेष्टि तेनेह
न रधतायस्याली अर्थेन नित्यसमासे विरोधालिंगताचेति वक्तव्यम् द्विजायां द्विजार्थसवूपः

ल०कौ
३९

दिजार्थयवागुः दिजार्थपयः भूतं वेति गोहितम् गोसुखम् गोरभितं पंचमीभयेन चोण्ड
भयम् चोरभयम् स्तोकातिकदुर्गार्थकृष्णिकेत पंचम्यास्तोकादिभ्यः अनुगुतरपदे स्तोकाभ्युक्तः
अभ्यान्मुक्तः अन्तिकादागतः अभ्यासादागतः दूरादागत कृष्णादागत षष्ठि सुवनेतप्राग्वत् राजः
पुरुषः राजपुरुषः पूर्वापराधोत्तरभेकदक्षिणैकाधिकरणे अवलविसह एवादयः समस्यते एकत्व
सख्याविषिष्टभेदवप्रवो षष्ठी समासापवादः पूर्वकायस्य पूर्वकायः सुपरकायः एकदेशिना स
कदेशिनाकिम् पूर्वताभेकायशास्त्रकाधिकरणेकि पूर्वकाज्जागाम् सुर्वतपुंसकम् समासवाच्यं
अस्येति त्वंतिवेसप्राग्वत् अर्धपिपाल्या अर्धपिपली सप्रमीशोऽः सप्रम्यनेशोऽदिभिः प्रा
ग्वत् अथेषु शौडः सुक्षसौडस्यादिः शौण्डधर्तकितवयाउपरासंविना नरधोतपटुपंशित
कुशलचपलनिपुणानि द्वितीयात्ततिमोत्यादियागविभागादम्यत्रापि द्वितीयादिविभक्तितां प्र

रामे
३९

योगवशात्समासो ज्ञेयः दिक्संख्ये संज्ञायाम् संज्ञायामेवेति नियमार्थं सूच्यम् पूर्वेषु कायसमी
सप्रषट्पयः सप्रचतेचयः सप्रभूमः नेहउत्तराक्ष पचह्याप्ता तद्वितार्थेतिरपदसमाहारेच
तद्वितार्थेविषयेउत्तरपदेचपरतः समाहारेचवाच्येदिक् संख्येप्राग्वत् पूर्वस्यां सालायां नवपूर्वसाला
इति समासे जाते सर्वनामोदजिमाचेति पुंवदभावः दिक् पूर्वपदादसंज्ञायाम् अस्मद्ववाद्यर्थो जो संज्ञायाम्
निहिते चानादेसः जितितितिचतद्वितेयुचामादेरचो धृदि स्यात् यस्येतिच पौर्दशाजः पंचगानो धनं
यस्येति त्रिपदेव दृष्टीहो वंशतनसुखयोस्तपदे नित्यसमासवचनम् गोरतद्वितलुकि गोनात्ततपुरु
षादच स्यात्समासानो नतु तद्वितलुकि पंचगवधन तत्पुरुषसमानाधिकरणकर्मधारयः सं
ख्यापूर्वो दिगुः तद्वितार्थेन्यत्रोक्तं स्तिविधः संख्यापूर्वो दिगुः सज्ञः स्यात् दिगुरेकवचनम् दि
गुर्धे समाहार एकवत् स्यात् सनपुंसकं समाहारे दिगुर्द्वयश्च नपुंसक स्यात् पंचानां गवां

ल० कौ
४०

समाहारः पंचागवम् विषेषां विशेषेणावहुलम् भेदेकं भेदेन समानाधिकरणेन बहुलम्
प्राग्वत् नीलमुत्पलं नीलोत्पलम् बहुलग्रहणात् कचिन्नित्यम् कलसर्पः कचिन्न एवमोजा
मदग्न्यः उपमानानि शागान्यवचनैः घनस्यासः शाकपार्थिवार्थेनां मुत्तरपदलोपश्च शाक
प्रियः पार्थिव शाकपार्थिवः देवब्राह्मण नञ् सुपाप्राग्वत् नलोपो नञ् नजोनस्पलोपश्च
एपदे अत्राहण तस्मान्नुच्चि लुप्तनकाराच्च नञ् उत्तरपदस्या जादे लुट् अनश्च नैकधैत्या
दौ तु नशब्देन सह सप्तपैतिसमासा कुगतिप्रादयः एते समर्थे न नित्ये समस्य नैकुत्सितपु
रुषः कुपुरुष उर्यादिश्चिश्चश्च उर्यादयः च्यता राजनाश्च क्रियायोगे गतिसंज्ञासुः उरि
कस्य शुक्लिकस्य परपराकस्य सुतीयया अतिक्रान्तो मालामिति विग्रहे एकविभक्तिचाप
र्वनिपाते विग्रहे यन्नियतविभक्ति कंतदुपसर्जनम् ननु तस्य पूर्वनिपातः गोस्त्रियो रूपसर्ज

राम
४०

नस्य उपसर्जनं योगो शब्द स्त्रीप्रत्ययान्तं चतुर्दंतस्य प्रतिपरिकल्पह्रस्वः अतिमालः भवा
दयः कुष्ठाद्यर्थे नित्यया अवकुष्ठको किलया अवको किलः पर्यादयो लानाद्यर्थे च नु
थ्या परिग्लानो ध्ययताय पर्यध्ययनः निरादयक्ताताद्यर्थे पंचभ्या निष्क्रान्तः कोशाव्याः
निकौशान्ति तत्रोपदपदं सप्तमीस्थं सप्तम्यनेपदे कर्मणि त्पादौ वा च्यात्वेन स्थितं कुंभादिनका
चकजिरेडुपपदं सप्तम्यात् उपपदमतिः उपपदं सप्तम्यर्थे नित्ये समस्य नैकुत्सितपु
कर्मणि तिचुं संकारः अतिङ्किम् मानवान्मृत माडिलुडि निसप्तमीनिर्देशात् माडपपदं
गतिकारकोपपदानां रुडिः सहसमासवचनं प्राक् सुबुद्धेते व्याधि अश्वक्रितिकरुषित्यादि तस्य
रस्यागुले संख्याप्यादेः संख्या व्ययादेरगुत्यतस्तत्पुरुषस्य समासान्तोचस्यात् वेजंगुलिप्र
माणस्य यगुलम् निर्गतमंगुलीभ्यां निरंगुलम् अहः सवेकदेशसंख्यातपुण्यचराचः

ल०कौ
४९

एभ्योरात्रेचस्यात् चात्संख्याव्ययोदे अहर्गहणं वंकार्थं एच्चाहूहापुंसि एतेपुसेव अहश्चरात्रि
आ भोरात्रः सर्वरात्रः पूर्वरात्रः संख्यानरात्रः पुण्यरात्रः संख्यापूर्वरात्रंश्चितं द्योरात्रोसमा
होरादिरात्रम् अतिक्रान्तेरात्रिमतिरात्रः राजाहंसखीभ्यश्च एतदन्तातत्पुरुषाश्च परम
रात्रः रुक्मसखः आन्महतसमानाधिकरणजातीययोः प्राकारवचनेजातीरा महाप्रका
रोमहाजातीय द्ययनसंख्यायामबहुवीह्यशीतो आतस्यात् दादृश अद्याविंसति प
राव गद्वपुरुषयो कृकृमयस्याविसे मयुरिकृकृपाविसे अर्धपिण्णली दिगुप्राप्राप
त्रालंपूर्वगतिसमासेषुन पंकपाल पुरोरास प्राप्नोजीविकाप्राप्नोजीविकः आपन्नजीविकः
अलकुमार्यै अलंकुमारी अतएवजापकात्सनास निष्कोशाम्भिः अर्धचीः पुंसिच अर्धचा
दयः पुंसिक्लिनेस्पुः अर्धर्च अर्धर्चम् एवंजतीर्थशरीरमण्डपयुषदेहाङ्क शकुशलशपात्र

राम
४९

सूत्रादयः सामान्येनपुंसकं मृदुपचति प्रातकमनीयम् इतिनतपुरुषसमासः
शेषोबहुवीहिः अधिकारोयम् प्राकवंधात् अनेकमन्यपरार्थे अनेकंप्रथमान्नमन्यपदस्या
र्थवर्तमानेवासमस्यतेसबहुवीहिः सप्रमीविषेशोबहुवीहो सप्रम्यन्नविषेशोचबहुवि
होपूर्वस्यात् हलदन्तासप्रम्याः संज्ञायाम् हलन्तासप्रम्याः अलुक कंठेकालअतएवजा
पकाधिकरणपदोबहुवीहि प्रप्रमुदकंयंप्राप्नोदकोग्राम उठरुोनधान् उपहनपशरुदः
उदतोदनापस्याली पीतोवरोहरीः वीरपुरुषोग्रामः प्रादिभ्योधातुजस्य वाच्योवाचोत्तरपद
लोपः प्रतितपूर्णी प्रपर्णी नजोऽस्पर्थावाच्योवाचोत्तरपद लोपः अविद्यमानपुत्रोऽपुत्र
स्त्रीयापुंवडाधितपुंस्कादनूस्मानाधिकरणेस्त्रीयामपुरणी क्रियादिषु उक्तपुंस्कादुभा
वोयत्रतथाभूतस्यास्त्रीवाचकसदस्यापुंवाचकस्येवरुपंस्यात्समानाधिकरणे नतुपूरणो

अरुणस
ग्रथ ५

ल० को
४२

प्रियाद्यैचपरतः गोह्रीरितिह्रस्वः चित्रगु रूपवज्रार्थः अनुङ्किन् वामोहभार्थः अपूर्णोऽ
मारोपो पूरणार्थप्रत्ययान्तं यत्स्त्रीलीङ्गंतदन्ताप्रमान्यताच्च बहुव्रीहिरप्रत्ययः स्यात् कल्याणीपञ्च
मीयासंरात्रीरांताकल्याणीपञ्चमारात्रयः स्त्रीप्रमारीयस्पर्णीप्रमाराः अप्रियादिषुकिन्
कैल्याणीप्रियः इत्यादि बहुव्रीहोसक्यशरणोस्वाशात्पम् स्वाङ्वाचिशक्कपदपता बहुव्रीहे
षच् दीर्घसंक्था जैलैजाथी स्वागतिकं दीर्घसंक्थिगकरं स्पुलाश्वावेणुषष्टि अशरोदर्शना
दिति वश्यमारोच द्वित्रिभ्योचोर्मुर्द्भाभ्योर्मुर्द्ः पस्याकुरुव्रीहो द्विर्मुर्द्ः त्रिर्मुर्द्ः खर्तर्वहिभ्यो
चलोन्ः अपस्यात् खर्तर्लोमः बहिर्लोमः पादस्पलोपहस्तादिभ्यः हस्तादि। वर्जितादुपमाना।
त्पस्पादसवस्पोपः त्याद्यस्वेवपादावस्पोपाद्यपात् ग्रहस्यादिभ्यः किं हस्तिपादः कुशूल
पादः संख्यासुपूर्वस्य पादस्पलोपस्यात् क्षिपात् सुपात् उदिभ्योकाकुरदस्प लोपः स्यात् उक्काकु

राम
४२

त् विक्राकुत् पूर्णादिभाषा पूर्णिकाकुत् पूर्णिकाकुरदयः सुददुहिदोमित्रामित्रयो सुहृन्मित्रं
दुहृन्मित्रे उरप्रमृतिभ्यकए बहुव्रीहो व्यूठोरस्कः प्रियसर्पिष्कः नद्यतश्च कप् बहुनदोकोदेरा
बहुकर्तृकोयजः उनः स्त्रीयाम् इत्यातातबहुव्रीहेकप् बहुदण्डिकान्तगारि शोषादिभाषा अनुक्
क्तसमासान्ता बहुव्रीहेकप्वा महायसस्कः महायशाः इति बहुव्रीहिः तार्थेद्वंदः अने
कंसुवनं चार्थेवर्तमानं वासमस्यतेसद्वंदः समुद्रमान्वाचयेतरेतरयोगसमाहारश्चार्थः तत्रेश्च
रंगुहंचभजश्चेतिपरस्परतिरपेक्षस्यानेकैकस्मिन्ननचयः सममुद्रायः बोधेनिश्चामागं चानये
त्यनतरस्यानुषंगिकत्वेनान्वयोन्वाचयः अनयोस्मान्मार्थीसमासोन धनवदिदौहिधीनिमि
लितानामन्वयइतरेतरयोगसंज्ञापरिभाषणितिसमुहः समाहारः राजदंतादिषुपरः स्पुपूर्वप्रयो
गार्हपरंस्यात् दंतानां राजाः राजदंतः धर्मदिव्नियमः अर्थधर्मो धर्मार्थवित्यादि वंदे

लको
४३

पि पूर्वस्यात् हरिहरो अजाद्यदंतं इदं दंष्ट्रपूर्वस्यात् श्वरुत्तो अल्पाचनरं पूर्वस्यात् शिव
केशवो अमर्हितं च पसर्बतौ दंष्ट्रश्चाणिनुर्यसेनांगतां एषां दंष्ट्रवत् पाणिपादं मार्दजि
कपाणविकं रथिकाश्चोहं सर्वेपि दंष्ट्रविभाषेकमप्रवति दंष्ट्राद्युदवहंतासमाहारे च बा
गीताद्यवहंतादंष्ट्राद्यस्यात्समाहारे वाचकत्वं च त्वक्लजं समिदंष्ट्रं वाक्त्वेषं ह्योपान
हं समाहारे किं पाददृशदौ इति दंष्ट्रः अरुणः पथामानदो अगाद्यतस्य समासस्य
अप्रत्ययो नावयवो अक्षोपधूस्तदंतस्य न अर्धवः अन्तर्वावावधेत्येव नेह अन्तर्वावा न
हृक्स्तुक् विस्तुपुरं विमलापं सरः दंतद्वयसर्गभ्योपज्ञं दीपं अतएव प्रतीयं समीपं अर्ध
रागिनाद्या प्रेपं प्रापं पुनोदेशे अनुपदेशे राजद्वयं अथोत्तं अक्षधू दृष्टधूरक्ष सर्वापथ
रम्यपथोदेशः अक्षोदार्शनात् अचक्षुपथीयादक्षोचस्यात् गवापथं च गवापथ उप

राम
४३

सर्गद्वयतः प्रगतोऽथान् प्रामोरथ न पूजनात् पूजनार्थात्परेभ्यः समासोत्तनस्युः सु
रजा अतिराजा स्वतिभ्यामेव नेह परमराज पथोविभाषा नञ्पूर्वीत्यथोवा समासोत्तनः
अपथं अपथ्याः पुषोदरादिनियथोपदिष्टम् एषात्तद्वरं भवेद्वर्गीगमादंसः सिंहोवर्गीवि
पर्ययात् गूढोत्तावर्गीविकृते वरीनासात्पथोदरम् इति समासान्ताः समाप्ताः सम
र्थानां प्रयमाद्या इदं पदत्रयमधिक्रियते प्रागदिश इति यावत् अश्वपत्त्यादिभ्यश्च प्रागदि
व्यतीयेष्वर्थेषु अपतेरपत्त्यादि आश्वपत्तं गाणपत्तं दित्यदित्यादित्यपत्तुत्तरपदासपः प्रा
गदीव्यतियेष्वर्थेषु दितेरपत्त्यादिदेत्य अदितेरादित्यस्यावा आदित्य प्राजापत्यः देवाद्य
नञो देव्यं देवं वहिषष्टिलोपोयञ्च वासः श्वकच कितिच अन्नामादेरचोष्टिः कि
तितदिते वाहिक गोरजादिप्रसंगेयत् गोरपत्त्यादि गद्य अजादिप्रसंगे किं गोभ्योहेतुभ्यश्च

ल०कौ
४४

गतं गोरूपं गोमयं उत्सादिभ्योञ् औत्सा। इत्थपत्याधिकारान्तार्थाः प्रत्ययाः स्त्रीपुं
साभ्यां न स्वजो भवनात् धाभ्यां न भवत इत्यतः प्रागर्थेष्वाभासेतौस्त स्त्रेणः पौष्टं तस्याप
त्यं षद्यं तात्कृतसंज्ञेः समर्थदिपत्यर्थे उक्तावक्ष्यमाणान्च प्रत्ययावास्तु ओर्गुणः उवर्गान्तस्य
भस्यगुणस्तद्धिते उपगोरपत्यमोपगवः आश्वपतदैरा औत्सा स्त्रेण पौष्टं अपत्यं चै
त्रप्रभृतिगोचं अपत्यत्वेन विपक्षितं पौत्रादिगोत्रसंज्ञायां एको गोत्रे गोत्रापत्ये एकस्य
वप्रत्ययः स्यात् उपगोर्गोत्रापत्यमोपगवः गर्गादिभ्यो यञ् गोत्रापत्ये गर्गस्य गोत्रापत्यंगापि
वास्त्य यञ् जोश्च गोत्रे यजेत मयंतं चतदवयवयोरेतयोर्लुक् तत्कृते बहुत्वेन तु स्त्रीयां ग
र्गाः वत्सा जीवती तु वंसे युवा वक्ष्ये पि वारौ जीदति पौत्रादेर्यदपत्यं चतुर्थ्यादित्युवसंज्ञासो
षस्यात् गोत्राद्युत्पत्तिर्याम् मृत्यपत्ये विवक्षिते गोत्रप्रत्ययाच्चादेव प्रत्ययः स्यात् स्थियां

राम
४४

तुनयवसंज्ञा यजिजोश्च गोत्रे योमजिभौ तदनात्मक आपते इति मीयः फहरवहृद्यां प्रत्यया
दानां प्रत्ययोदेः फस्यजायेन रुस्पस्यम् त्वस्यैच कृत्स्य घस्यैचस्यु गर्गस्य युवापत्यंगापी
मरा दाक्षायराः अतश्च अपत्येर्धे दाक्षीः नाहूदिभ्यश्च इञ् वाहन्ति औदुलोमिः औदुलो
मीः लोत्त्रोपत्येषु बहुष्वकोरवक्र्याः बाहूदिजोपवादः उदुलोना आकृतिगोत्रायम् अनृत्या विददि
भ्योऽञ् येन चानृषयस्तोभ्योपत्येऽञ् अन्यत्र तु गोत्रे विदस्य गोत्रापत्यं वैदः वैदो विदः पुत्रस्या
पत्यं पौत्रः पौत्रो यजजोश्चेति सूत्रे प्रवराध्यायप्रसिद्धं गोत्रं तेनेह न पौत्राः दौहित्रादयः शिवादि
भ्योऽण अपत्ये शोब गंगः ऋषंधक वलिकुरुभ्यश्च ऋषिभ्यः वासिष्ठ वैश्वामित्रः अंधकेभ्यः
श्वाफल्कः वह्निभ्यः वासुदेवः कुरुभ्यः नाकुलः साहदेवः सातु संख्यां संभट्पूर्वायाः सख्या
दिपूर्वास्यात् सव्यस्य उदादेशात् अणप्रत्ययश्च दमातुरगणाधिपः वाराणसतुरः शक्ति

नंतरे ४

ल० कौ०
४५

धरइत्यमरः सामातुरः भाइमातुरः स्निग्धोऽथ स्निग्धपुष्पयोनेभ्योऽथ वेनेतेपः कन्यायाकतीन
च चारुण कानीतो व्याशः कर्मश्च राजश्च सुख्यत एतेजातावेनेतिवाच्यं येचाभाकर्मणोः या
देतचित्ते अन्यकृत्यास्पान्तुभावकर्मणोः राजन्यः जातावेदेति किं अप्रकृत्याणिपरेटिजोपानः
राजनः श्वसूर्यः क्षत्रियः क्षत्रियः जाताविद्येवेष्टिः क्षत्रियः रेवत्यादिभ्यश्च ठस्येक अंगात्
रस्यठस्येकादेशः रेवतीक जनपदशब्दाश्चात्रियमादञ् जनपदक्षत्रिययोर्वीचकाच्छब्दादजपत्वे पं
चालाः क्षत्रियसप्तमशब्दा जनपदात्तस्य राजन्यवत् पंचालानां राजा पंचाल पूरणे गौरवः पं
डोऽर्जुण पंड्यः कुरुणादिभ्योऽप कौरव्य नैषधः तेतद्राजा अजादयस्तद्राजसंज्ञासु तद्राज्यस्यव
हृषुतेनैवस्त्रियाम् बहुष्वर्थेभुतद्राजस्यलुक् तत्स्तेवहुत्वेनतुस्त्रियाम् पंचालानो अपत्याति इ
त्यादि कंपोजालुक् कंबोजः कंबोजो कंबोजादिभ्यश्चित्त्वत्तस्य चोलशकः केरलः यवनः

राम
४५

उत्पत्त्याधिकारः तेनस्तंरागात् अणस्यात् कषायणरक्तं वस्त्रं काषायं मंजिष्टं कौशुभं कौ
कुसे एगात्किम् देवदत्तेनरक्तं वस्त्रं नक्षत्रेयुक्तं कालं अणस्यात् तिष्ठापुष्पयोतक्षत्राणियलो
पः इतिवाच्यम् पुष्पेनयुक्तं पौषमसहः लवक्षिसेसे पूर्वेणवित्तस्यलप्यधिदंजात्मकस्यकाल
स्यावांतरः विशेषश्चेतावगव्यते अथपुष्पः दृढं सामः त्येतेत्येव वसिष्ठेनदृष्टं वासिष्ठं साम वामदेव
इडाङ्गौ वामदेवेनदृष्टं सामवामदेव्यम् वरिष्ठेनोरथः अस्मिन्तर्हिस्त्रिंशोऽक्षरं अस्मिन्
र्थेणपस्ययोपवति वरिष्ठेणपरिवृतेवास्त्रोरथः तत्रोद्भूतमसत्रेभ्यः शरणेऽध्वनः शरणः ओदन
संस्कृतं भक्ष्यं सप्रस्यनादणस्यात् संस्कृतेर्थेयत्संस्कृतं भक्ष्यं श्वसूयः भ्रात्रेभ्यः संस्कृतं भ्रात्रः नक्षत्रा
सास्पदेवता इन्द्रोदेवता अस्मेति ऐवं रविः पासुपतम् वारुण्यतम् शुक्रात्तम् शुक्रियम् सोमा
दृष्टान् सोम्य वायुपिबुधसोम्य गायत्र्यं नक्षत्र्यं मित्रात्तम् अकचकारेसार्वधातुकेयकोर

ल०कौ०
४६

चौचपरेऽसीदन्नस्यरीडादेशः यस्येतिच पिच्यं उषष्यं पितृव्यमातुलमातामहपितामहः एतेनिपा
त्यते पितृधातापितृव्यः मातृधातामातुलः मातृ पितामातामह पितृपितापितमह तस्मसमू
ह काकानांसमूहकाकम् भिक्षादिभ्याम् भैक्षं गर्भिणीमांसमूहो गर्भिणीं शुभस्योक्तित्थि
ते पुंवडागइतिपुंवडावेकते इतरापनपत्ये अतपत्येर्धेतिइत्प्रकृत्यालेनतस्तद्धितेर्धेतिटिलोपोत
युवतिनांसमूहो यौवतंम् ग्रामजनबंधुभ्यस्तल् तलन्तेस्त्रियाम् ग्रामतः जनता बन्धुता गज
सहायाभ्यां देतिवक्तव्यम् गजता सहायता अहःखःक्ततो अहित अचित्तहस्तिधेनोळक
इसुसुक्तानात्क इस्इस्उक्नएतदनात्पस्पठस्यकः सान्तुकम् ठस्येकः हास्तिकं धेनुकः तदधी
तेतदेद नद्याभ्यांपदानाभ्यांपूर्वोत्तुताभ्यांमैच पदानाभ्यांयकारवकाराभ्यांपरस्वनस्वरुद्धिः
किंतुताभ्यांपूर्वोकिनादेचाभागमोस्तः व्याकरणमधीतेवेदवावेयाकरणम् कमादिभ्योबुन्

राम
४६

पुवोरनाको कसकः पदकः शिक्षकः मीमांसकः तदस्मिन्नस्तिनिदेशेनन्नाम्नि उदस्वरः शक्ति
अस्मिन्देशे ओडुंबरोदेशः तेनतिरुजम् कुशास्तेनतिरुताकोशाम्बीनगरिः तस्यनिवाशः
शिबीनांनिवासोदेशः शैवः अदुरभवश्च विदिश्याअदूरभवंबैदिशम् जनपदेलुप जन
पदेवाचेचातुर्थिकस्पलुप लुपियुक्तवक्तव्यवचने लुपिसतिप्रकृतिवर्तिगवचनेस्तः पंचा
लानांनिवासोजनपदः पंचालाः कुरवः अगाः वंगाः कर्लिगाः वरणादिभ्यश्च अन्नतपदा
धीरंभः वरणा नामदूरभवंनगरं वरणाः कुमुदतउवेतसेभ्योउमतुप रुञ्ज रुञ्जानान्तोर्म
स्पव कुमुदान् नड्गान् नाडपक्षायाश्चमतोवायवादिभ्यः मवर्णावर्णिनात्मवर्णावर्णेपक्षाश्चयवा
दिवर्जिताप्रस्पमतोमस्पवः वेतस्वान् नड्गदादलच् नड्गलः शाड्गलः शिखायावलच् शिखा
वलः देशः इतिचतुर्थिः शेषे अपत्यादिचतुर्थ्यः नातारन्योर्थः शेषस्तत्राणादयस्युः च

ल० कौ०
४७

शुष्मागृह्यते चाक्षुषं रूपं श्रावणसदः ओपनिषध पुरुषः हृषदिपिष्टा दार्घ्या सक्तवः उच्यते
 त्वलेक्षुस्य औलुबले पावकः अश्वैरुह्यते आश्वैरथः चतुर्भिरुह्यते चातुरं शुकं चतुर्द
 श्यं हिरण्यं चातुर्दशं रथाः तस्य विकारश्च तत्राकशेषाधिकारः राक्षसाणां पादुरैव आभ्यां
 घरेवोक्तः राक्षसाणां दारिद्र्यः अगारपाशिराः भवारणारिगृहितादपि विपरिताप्तेति वक्त
 व्यंः पादवारिराः श्वप्रकृतिविशेषाद्वायः घुघुलना उच्यते तेषां जातादयो धीविशेषाः स
 मर्थः विभक्तयश्च वक्ष्यन्ते गामाद्यष्टौ ग्राम्य गामीराः नद्यादियोरुक् नादेयम् वाणराशे
 यम् दक्षिणपश्चात्पुरुषस्य क दक्षिणात्पः पाश्चात्पः पौरस्यः द्युप्रागवागुदकप्रतिचोयक
 दिव्यं प्राच्यं भवाच्यं उदीच्यं प्रतीच्यं अवयात्पप् प्रमेहकतल्लिचैभ्यस्त्व अमात्प इहत्प क
 त्पः ततस्यः तत्रत्यः त्वेवैर्ध्वे नित्यम् वृद्धिर्यस्या चामादिस्तद्वत् यस्यामुदायस्याचं

राम
४७

जातदास सुगत दासया संकलनं
 भाषा सफु-कुथियात उपहार !

मानदास सुगत दासया संकलनं
 भाषा सफु-कुथियात उपहार !